

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO

Rzeszów, dnia wtorek, 12 listopada 2019 r.

Poz. 5326

UCHWAŁA NR XII/81/2019 RADY GMINY OSIEK JASIELSKI

z dnia 30 października 2019 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Osiek Jasielski na lata 2019-2022

Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt. 15, ustawy z dnia 8 marca 1990 roku, o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2019 roku poz. 506 ze zm.), oraz art. 87 ust. 1, ust. 2, ust. 3 i ust. 4, ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2019 roku poz. 730 ze zm.)

Rada Gminy uchwala co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Osiek Jasielski na lata 2019 -2022”, stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie niniejszej uchwały powierza się Wójtowi Gminy Osiek Jasielski.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

**Przewodniczący Rady Gminy
Osiek Jasielski**

Piotr Wojdacz

Załącznik Nr 1 do uchwały Nr XII/81/2019
Rady Gminy Osiek Jasielski
z dnia 30 października 2019r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY OSIEK JASIELSKI NA LATA 2019 – 2022

**OSIEK JASIELSKI
2019**

ZLECENIODAWCA:

Gmina Osiek Jasielski
Osiek Jasielski 112
38-223 Osiek Jasielski
tel. (13) 44-20-005
e-mail: gmina@osiekjasielski.pl
www.osiekjasielski.pl

WYKONAWCA:

RELIKT
Pracownia Archeologiczna

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Armii Krajowej 2/3
39-100 Ropczyce
tel. 783 798 165
e-mail: reliktarcheologia@gmail.com
www.relikarcheologia.pl

Autor opracowania:

Judyta Nawrot-Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	5
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	6
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	7
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	14
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym	14
4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017.....	14
4.1.2 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020.....	15
4.1.3 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020	15
4.1.4 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	16
4.1.5 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo.....	17
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	17
4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa w Województwie Podkarpackim na lata 2018-2021.....	17
4.2.2 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego.....	18
4.2.3 Strategia rozwoju województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020.....	19
4.2.4 Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020	22
4.2.5 Program Rozwoju Kultury w Województwie Podkarpackim na lata 2010-2020.....	23
4.2.6 Strategia Rozwoju Powiatu Jasielskiego na lata 2016 - 2020	24
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	25
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	25
5.2 Ogólna charakterystyka zasobu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Osiek Jasielski	26
5.2.1 Zarys historii obszaru gminy.....	26
5.2.2 Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	29
5.2.3 Zabytki archeologiczne	33
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	34
5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	34
5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	35
5.3.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	37
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	37
5.5 Dziedzictwo niematerialne.....	46
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	48
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	50
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	53
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	54
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	55

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW..... 56

1. WSTĘP

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzić powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Przedmiotem programu opieki nad zabytkami jest dziedzictwo kulturowe znajdujące się w granicach administracyjnych gminy Osiek Jasielski. Są to pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobraz miejski i wiejski, obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców, zdefiniowane poprzez wpis do rejestru zabytków i w formie gminnej ewidencji zabytków.

Program wskazuje działania służące poprawie stanu zabytków ich adaptacji i rewaloryzacji oraz zwiększenia do nich dostępności mieszkańców i turystów. Podmiotem programu jest społeczność lokalna. Program adresowany jest do mieszkańców gminy, w tym do właścicieli zabytków, władz samorządu terytorialnego, miejscowych organizacji i osób zainteresowanych dziedzictwem kulturowym, mogących w praktyce zastosować się do nakreślonych postulatów i możliwości działań. Gminny program opieki nad zabytkami opracowywany jest na cztery kolejne lata, tym samym zadania w nim wskazane nie wyczerpują wszystkich zagadnień związanych z problematyką ochrony zabytków w gminie. Część tych rozwiązań będzie wymagała kontynuacji w kolejnej perspektywie.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Osiek Jasielski na lata 2019-2022 jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie, takich jak miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego czy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2019 r. poz. 730) mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydenta miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 cyt. wyżej ustawy).
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (ust. 3 cyt. wyżej ustawy).
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym (ust. 4 cyt. wyżej ustawy).
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

➤ **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*j. t. Dz. U. z 2009 r., Nr 114, poz. 946*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

➤ **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*j. t. Dz. U. z 2019 r., poz. 730*), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: "Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: "Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury".

Art. 6: "1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania: 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi,
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej".

Art 7: "Formami i sposobami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.
- 2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego".

Art. 16: "1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

1a. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.

2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.

3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.

4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.

5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.

6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Art. 17: "1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;

2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;

3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; 3a) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;

4) składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: 1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii

kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20: Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: "1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.

Art. 89: Organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Art. 107a. "1. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,

2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,

3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,

4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości – podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, którego właściciel lub posiadacz obowiązany był powiadomić.

Art. 107c. "1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, któremu uniemożliwiono lub utrudniono dostęp do zabytku.

➤ **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (*j. t. Dz. U. z 2019 r., poz. 506*), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

➤ **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (*j. t. Dz. U. z 2019 r. poz. 60 ze zm.*). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

➤ **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane** (*j. t. Dz. U. z 2019 r. poz. 1186*). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

➤ **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (*j. t. Dz. U. z 2019 r., poz. 1396*). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisany do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.

➤ **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (*j. t. Dz. U. z 2018 r., poz. 1614 ze zm.*). Reguluje część w/w zasad, oraz definiuje pomniki przyrody, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe,

określa kompetencje dotyczące pielęgnacji i wycinki drzew i krzewów na terenach objętych ochroną konserwatorską.

- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (*j. t. Dz. U. z 2019 r., poz. 270 ze zm.*). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
 - art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
 - art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (*j. t. Dz. U. z 2019 r., poz. 115 ze zm.*). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodkami badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, FilMOTEKA Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (*j. t. Dz. U. z 2019 r., poz. 688*). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (*j. t. Dz. U. z 2019 r., poz. 917*). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).
 - Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:
 - 1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
 - 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
 - 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,

- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomości obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzanie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (*j. t. Dz. U. z 2019 r., poz. 1479*). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (*j. t. Dz. U. z 2019 r., poz. 553 ze zm.*).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 02.08.2018 r. ws. prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (*j. t. Dz. U. z 2018 r., poz. 1609*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 26.05.2011 r. ws. prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*j. t. Dz. U. z 2011 r., poz. 661*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (*j. t. Dz. U. z 2017 r., poz. 928*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*j. t. Dz. U. z 2017 r., poz. 1674*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (*j. t. Dz. U. z 2014 r., poz. 110*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2004 r., poz. 259*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (*j. t. Dz. U. z 2004 r., poz. 2153*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (*j. t. Dz. U. z 2011 r., poz. 510*).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Osiek Jasielski jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się Gminny program opieki nad zabytkami połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022¹

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Krajowy Program Opieki nad Zabytkami. Dokument ten obejmuje lata 2019-2022. Został on przyjęty Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach programu będą realizowane następujące cele:

Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

Zadania:

- ✓ szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
- ✓ merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
- ✓ konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Zadania:

- ✓ wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
- ✓ ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
- ✓ wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
- ✓ powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunki działań 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

- ✓ upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działań 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

¹ Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 r.

- ✓ podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości kulturowego.

Kierunki działań 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.

- ✓ kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

- ✓ program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

4.1.2 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013² oraz Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020³.

Drugim ważnym dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego, funkcjonującym na poziomie kraju, jest Narodowa strategia rozwoju kultury z uzupełnieniem na lata 2004-2020. Określa ona działania konieczne do zrealizowania w regionie. Podkreśla przy tym ważność działań na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce. Główne założenia Strategii związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, to m.in.: działania zmierzające do aktywnego zarządzania zasobami materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez poprawę stanu zabytków, zwiększenie ich dostępności dla turystów, inwestorów, mieszkańców, adaptacje, zwiększenie atrakcyjności regionów dzięki wykorzystaniu przez nie wartości wynikających z lokalnego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz edukacja i wdrażanie metod nowoczesnego administrowania związanego z ochroną i zachowaniem zabytków.

Jednym z instrumentów, za pomocą których realizowane są wspomniane cele Strategii jest "Narodowy Program Kultury. Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020". Podstawą do jego sformułowania jest uznanie dziedzictwa kulturowego za wartość mającą wpływ na rozwój i upowszechnienie kultury, a także za potencjał regionów służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Narodowy Program Kultury "Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego" określa działania w sferze ochrony zabytków, m.in.: przygotowanie skutecznego systemu prawnego-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami; podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa; poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej; intensyfikacja ochrony; upowszechnienie dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne rekreacyjne i inne cele społeczne; zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

4.1.3 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020⁴

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe.

W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego Priorytet 4.1 „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczone tutaj kierunki działań takie jak:

²Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004 – 2013, Ministerstwo Kultury.

³Uzupełnienie narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004 – 2020, Ministerstwo Kultury, Warszawa 2005

⁴Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r., Warszawa 2013 r.

4.1.1. Tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

4.1.4 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030⁵

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej różnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmocnienia tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych

⁵Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;

11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.1.5 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo⁶

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Wskazuje ona strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego:

Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem,

Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego.

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania:

Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych,

Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych;

Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych,

Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej - w tym infrastruktury kulturalnej - oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy:

Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych,

Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Dokumenty programowe sporządzone na poziomie województwa wskazujące na istotne kwestie w zakresie ochrony zabytków i opieki nad nimi to: *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim, Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego, Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego, Program Rozwoju Kultury w Województwie Podkarpackim*. Natomiast dokumenty sporządzone na poziomie powiatu to: *Strategia Powiatu Jasielskiego*.

W gminnym programie opieki nad zabytkami będą uwzględnione działania zawarte w tych dokumentach pośrednio lub bezpośrednio i wpłyną one na wybór zadań, które staną się środkiem do realizacji zadań programowych Gminy Osiek Jasielski w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa w Województwie Podkarpackim na lata 2018-2021

Dokumentem dotyczącym w całości problematyki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami regionu, w tym Gminy Osiek Jasielski jest *Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2018-2021*. Został przyjęty przez Sejmik Województwa Podkarpackiego Uchwałą nr XI/966/18 w dn. 24 września 2018 r.). Znajdujące się tam zapisy kompleksowo podejmują tematykę ochronę każdej kategorii zabytków oraz szeroko rozumianego krajobrazu kulturowego. Ustalenia tam zawarte wynikają

⁶Strategia Rozwoju Kraju 2020, dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r., Warszawa 2012 r.

z zapisów ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, kreślą główne kierunki i priorytety dla działań związanych z ochroną dziedzictwa.

Priorytet związany z ochroną i świadomym kształtowaniem krajobrazu kulturowego wyznacza następujące kierunki działań:

- ✓ tworzenie parków kulturowych, jako forma ochrony krajobrazu kulturowego;
- ✓ ochrona i opieka nad zabytkami w strategiach rozwoju i planach zagospodarowania przestrzennego;
- ✓ integracja ochrony zabytków z ochroną przyrody;
- ✓ rewaloryzacja i rewitalizacja układów urbanistycznych;
- ✓ ochrona układów ruralistycznych;

Powyższe zapisy mają na celu odpowiednie kształtowanie krajobrazu kulturowego poprzez zapobieganie jego degradacji, dbałość o zabytki charakterystyczne dla regionu i rewaloryzacja obszarów wartościowych, jednak przekształconych w wyniku działalności człowieka. Wśród kierunków działań wyznaczonych w priorytecie istotne jest wskazanie mówiące o włączeniu ochrony i opieki nad zabytkami w strategię i plany zagospodarowania przestrzennego będące domeną lokalnego samorządu. Dla gminy Osiek Jasielski ważny jest również zapis dotyczący ochrony układów ruralistycznych, który w punktach wymienia najważniejsze zadania, m.in.: ochrona historycznie ukształtowanych wsi wraz z zapobieganiem rozproszeniu zabudowy i odpowiednim ukształtowaniem gabarytów nowej zabudowy mającym na celu przeciwdziałanie tworzeniu dominant architektonicznych, nawiązywanie i poszanowanie w nowych projektach architektonicznych lokalnej tradycji budownictwa.

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego województwa to kolejny priorytet uwzględniony w omawianym dokumencie. Zawarto tam wskazania odnoszące się do: ochrony obiektów o szczególnej wartości, zahamowania procesu degradacji zabytków i dążenia do poprawy ich stanu zachowania, wspierania racjonalnego wykorzystania środków finansowych na ratowanie obiektów szczególnie zagrożonych, tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Priorytet związany z badaniem i dokumentacją dziedzictwa kulturowego oraz promocją i edukacją służącym budowaniu tożsamości określa kierunki działań mające przede wszystkim służyć szeroko rozumianemu wykożystaniu zabytków dla potrzeb edukacyjnych i turystycznych oraz zachowaniu i kultywowaniu lokalnych tradycji. Wymienia m.in. następujące działania: rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków, przetwarzanie informacji o zabytkach, działania szkoleniowe, edukacja i promocja wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu, ochrona kultury ludowej, tworzenie tematycznych szlaków turystycznych.

Omawiany dokument w kilku miejscach odnosi się do obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy Osiek Jasielski. Miejscowość Osiek Jasielski wymieniona została wśród miejscowości o średniowiecznej proveniencji z dobrze czytelnym średniowiecznym rozplanowaniem, o zachowanym charakterze małomiasteczkowym, którego wyznacznikiem była niska, na ogół drewniana, stypizowana zabudowa skoncentrowana głównie wokół prostokątnego placu rynkowego. Kościół drewniany w Osieku Jasielskim został w programie zaliczony do najstarszych świątyń regionu obok bardziej znanych z Bliznego i Haczowa. Odnośnie cerkwi w Pielgrzymce wspomniano o jej polichromiach wykonanych przez rodzinę Bogdańskich a także wymieniono jej ikonostas pochodzący z 2 poł. XIX w. Młyn wraz z zachowanym wyposażeniem w Załężu-Markuszcze został wymieniony wśród obiektów przemysłowych, nie wpisanych do rejestru zabytków (obecnie młyn nie istnieje). Natomiast w podrozdziale *Niematerialne dziedzictwo kulturowe* wskazano wieś Samokłęski, jako słynącą z malowania, najczęściej wapnem, wzorów na ścianach domów i budynków gospodarczych w okresie Zielonych Świątek.

4.2.2 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego

Kolejnym istotnym dokumentem, który będzie miał wpływ na niniejszy program to obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa podkarpackiego, który został uchwalony przez Sejmik Województwa Podkarpackiego w 2002 r. Plan określa główne zasady organizacji przestrzennej województwa, w tym związane z ochroną dóbr kultury.

W dziedzinie gospodarki przestrzennej jednym z priorytetów jest "Turystyka, kultura i ochrona środowiska", gdzie zapisano, iż rozwój kultury i ochrona walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu jest warunkiem podniesienia konkurencyjności produktu turystycznego. Służyć temu ma

"wzbogacenie istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym i unikatowych wartościach przyrodniczo-kulturowych". W związku z tym konieczne jest prowadzenie "rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego, wartości krajobrazowych i przyrodniczych oraz rozwój działalności kulturowej, jako podstawy tworzenia produktu turystycznego".

W dokumencie tym przyjęto szereg zasad związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, m.in.: ochroną krajobrazu kulturowego i ładu przestrzennego, opieką nad zabytkami, dbaniem o wartości kultury niematerialnej, rozpoznaniem i waloryzacją zasobów kulturowych, promocją obszarów nasyconych obiektami zabytkowymi, przeciwdziałaniem działalności mającej negatywny wpływ na obiekty zabytkowe i krajobraz kulturowy.

W Planie zawarto też ustalenia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, takie jak:

- ✓ Zachowanie i ochrona zabytkowych obiektów i założeń przestrzennych (wymieniony został tu Osiek Jasielski jako wartościowe założenie przestrzenne - dawny ośrodek miejski z zachowaną drewnianą zabudową małomiasteczkową);
- ✓ Zachowanie i ochrona walorów przestrzeni w tym walorów krajobrazu kulturowego;
- ✓ Zachowanie i ochrona współczesnego materialnego dziedzictwa kulturowego;
- ✓ Rozwijanie sieci szlaków kulturowych, jako istotnego elementu spajającego zasoby kulturowe województwa;
- ✓ Ochrona pozostałych zasobów i elementów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów niematerialnych.

4.2.3 Strategia rozwoju województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020⁷

Ważnym dokumentem określającym działania gminy w zakresie dziedzictwa kulturowego jest *Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego 2007-2020*.

Jak stwierdzono w części wstępnej „Nadrzędnym celem *Strategii* jest zapewnienie województwu podkarpackiemu partnerskiej i konkurencyjnej pozycji w Polsce i Europie, w oparciu o geograficzne położenie, potencjał demograficzny, tradycje przemysłowe, walory środowiskowe, historyczne i kulturowe”.

W części I *Strategii* w rozdziale zatytułowanym „*Diagnoza sektorowo-przestrzenna kształtowania się procesu rozwoju regionu*” w podrozdziale dotyczącym Turystyki i rekreacji wskazano na znaczenie dziedzictwa kulturowego w rozwoju tej dziedziny gospodarki: „Województwo dysponuje krajobrazem kulturowym o wybitnych wartościach estetycznych, skupionym na niewielkiej, stosunkowo dobrze skomunikowanej wewnętrznie przestrzeni (...) Wyróżniającym województwo potencjałem jest wielowarstwowe dziedzictwo kulturowe, wpisane w konteksty religijne i zachowane, częstokroć, w unikalnej formie (np. architektura drewniana) oraz zasoby współczesnej kultury regionu: twórcy, środowiska artystyczne i intelektualne, imprezy, instytucje, organizacje pozarządowe, etc.” W tej samej części *Strategii* w podrozdziale dotyczącym *Kapitału społecznego* dokonano oceny i analizy istniejących instytucji i placówek kulturalnych (w tym muzeów), ważnych cyklicznych wydarzeń artystycznych i kulturalnych odbywających się na terenie województwa.

Część II *Strategii*: „*Cele strategiczne, priorytety, kierunki działań i przedsięwzięcia*”, działania odnoszące się w znacznym stopniu do problematyki ochrony i opieki nad zabytkami znalazły się m.in.:

W rozdziale dotyczącym Gospodarki regionu :

- Priorytet 3 - Działania na rzecz podniesienia atrakcyjności regionu dla rozwoju inwestycji.
 - ✓ W Kierunku działania 2: *Tworzenie korzystnego klimatu dla inwestorów*, gdzie wskazano, że „...rolą samorządu województwa jest optymalne wykorzystanie położenia geograficznego, środowiska naturalnego, walorów kulturowych regionu, kapitału ludzkiego itp. dla stworzenia konkurencyjnej oferty w celu przyciągnięcia inwestora...”
- Priorytet 4 - Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.
 - ✓ W Kierunku działania 1: *Podniesienie konkurencyjności produktu turystycznego*, gdzie stwierdzono, że „Niezbędna jest modernizacja szlaków turystycznych, dalsza rewaloryzacja zabytkowych, a często unikatowych, obiektów sakralnych i świeckich (w tym obiektów architektury pałacowo-zamkowej oraz budownictwa drewnianego)”

⁷ *Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego – Podkarpackie 2010 stanowi aktualizację Strategii rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007-2020*, Uchwała nr XXXVII/697/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 26 sierpnia 2013 r.

- ✓ W Kierunku działania 3: *Współpraca i współdziałanie podmiotów i instytucji związanych z turystyką, w tym rozwijanie partnerstwa publiczno-prywatnego oraz służącego pozyskiwaniu środków z funduszy europejskich i innych zewnętrznych źródeł wspierających bezpośrednio lub pośrednio rozwój turystyki* wskazano, że „Należy przyjąć ustalenie, że wojewódzkie programy obejmujące rozwój transportu, budowę zbiorników wodnych, rewaloryzacje zabytków i ochronę dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego, rozwój terenów wiejskich i inne związane z podróżami i usługami świadczonymi odwiedzającym, będą opiniowane przez specjalistów z zakresu turystyki. Podstawą sukcesu w realizacji przedsięwzięć rozwijających turystykę będzie montaż środków finansowych współdziałających podmiotów oraz sięganie po fundusze zewnętrzne, zwłaszcza z Unii Europejskiej. W oparciu o przepisy prawne regulujące partnerstwo publiczno-prywatne przygotowywane będą projekty turystyczne, których efektem będą nowe miejsca pracy lub zwiększenie dochodów ludności regionu”.

W rozdziale dotyczącym Obszarów wiejskich i rolnictwa:

- Priorytet 2 - Odnowa wsi oraz modernizacja przestrzeni wiejskiej .
 - ✓ w Kierunku działania 2: *Zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego* wskazano, że: „W ramach tego kierunku wspierane będą przedsięwzięcia służące właściwemu gospodarowaniu naturalnym dziedzictwem wsi. Powinny one być ukierunkowane na zachowanie walorów krajobrazu geograficznego i kulturowego, przejawiające się wykorzystaniem walorów przyrodniczych i krajobrazowych na potrzeby plenerów artystycznych, prowadzenie konkursów na innowacyjne formy zagospodarowania określonych terenów, tworzenie punktów kultywowania tradycji wiejskich w postaci skansenów, izb tradycji itp. Wspierane przedsięwzięcia powinny skupiać się również na upowszechnianiu regionalnego dziedzictwa kulturowego wsi poprzez kultywowanie tradycyjnych wartości, muzyki charakterystycznej dla danego regionu, tradycyjnych strojów, zawodów i potraw, eksponowania charakterystycznej architektury, miejsc historycznych i kulturowych. Niezmiernie ważnym zagadnieniem jest wspomaganie przedsięwzięć z zakresu projektów architektonicznych, nawiązujących do charakteru budownictwa regionalnego”.

W rozdziale dotyczącym *Ochrony Środowiska* uznano, że celem strategicznym w tej dziedzinie jest poprawa jakości środowiska oraz zachowanie i ochrona zasobów przyrodniczych i wartości krajobrazowych:

- W Priorytecie 4 - Zachowanie oraz ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej, zwrócono uwagę, że „Warunki przyrodnicze dają możliwość rozwoju rolnictwa (szczególnie ekologicznego), leśnictwa, turystyki (w tym agroturystyki), a także lecznictwa uzdrowiskowego. Stan środowiska przyrodniczego ma ogromne znaczenie dla turystyki, a dodatkowym, sprzyjającym rozwojowi tej dziedziny elementem jest zachowanie autentycznych zasobów kulturowych”.

W rozdziale zatytułowanym *Kapitał społeczny*:

- Priorytet 3 - Rozwój kultury. Uznano, że „Główną ideą polityki kulturalnej na lata 2007-2020 na poziomie regionu jest dążenie do uzyskania odczuwalnej społecznie poprawy w zaspokajaniu potrzeb kulturalnych, a jej kluczowe cele to: przeciwdziałanie nadmiernym, społecznie nieakceptowanym dysproporcjom w poziomie rozwoju i warunków uczestnictwa kulturalnego ludności w województwie (zwłaszcza między stolicą regionu a jej otoczeniem); pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, w tym tożsamości narodowych i etnicznych, wzmocnienie procesów integracyjnych w społeczności regionalnej; poprawa jakości środowiska kulturowego Podkarpacia.”
 - ✓ w Kierunku działania 2: *Kształtowanie kulturowej tożsamości regionalnej* zawarto bardzo istotne z punktu widzenia ochrony i opieki nad zabytkami wskazania i cele. „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej zapewnia ochronę dziedzictwa kulturowego

i dostępu do wartości kulturowych, przy kierowaniu się zasadą równoważonego rozwoju społeczeństwa. Wymaga to: - ugruntowania zasady zrównoważonego rozwoju jako podstawy trwałej polityki społecznej, kulturalnej i przestrzennej Podkarpacia, - zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, a także rewaloryzacji i rewitalizacji kulturowo zdegradowanego środowiska. Wychodząc z tych założeń, jako jeden z głównych celów rozwoju kultury województwa podkarpackiego przyjęto kształtowanie jego kulturowej tożsamości. Oznacza to budowanie - wokół istniejącego tutaj dziedzictwa kulturowego i tradycji - podkarpackiej świadomości regionalnej. Dokonywać się ono powinno poprzez zachowanie i odbudowę dziedzictwa kulturowego, wspieranie twórczości artystycznej oraz ochronę krajobrazu kulturowo-przyrodniczego wsi i miast”.

- ✓ w Kierunku działania 3: *Poprawa jakości środowiska kulturowego* „Dobry stan szeroko rozumianego środowiska kulturowego oznacza zapewnienie przyszłym pokoleniom życie w otoczeniu dóbr o wysokich standardach oraz zachowanie i pomnażanie dziedzictwa kulturowego. Zrównoważony rozwój Podkarpacia musi stawiać za nadrzędny cel zachowanie wartości środowiska kulturowego oraz poprawę jego jakości”.

W rozdziale dotyczącym Współpracy międzynarodowej za cel strategiczny uznano wspieranie rozwoju gospodarczego regionu, wykorzystanie potencjału turystycznego i dziedzictwa kulturowego oraz ochronę wartości przyrodniczo – krajobrazowych.

- Priorytet 2: Współpraca na rzecz rozwoju turystyki, ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego. Stwierdzono, że: „Współpraca międzynarodowa zorientowana na wzajemne poznawanie się, rozwijanie więzi społecznych i gospodarczych, to istotny czynnik rozwoju podróży między krajami (...) W rozwoju turystyki w regionie szczególną rolę powinno odgrywać dziedzictwo i życie kulturalne regionu, gdyż kultura w istotnym stopniu inspirowała rozwój turystyki, zaś ruch turystyczny wspiera i promuje dobra kultury. Należy podkreślić, iż dziedzictwo kulturowe Podkarpacia, oparte na wielonarodowej, wielokulturowej i wielowyznaniowej historii regionu, stanowi składową kulturę europejskiej, godną różnorodnych działań promocyjnych, a także rozwoju wymiany kulturalnej. Korzystając z doświadczeń krajów o rozwiniętej gospodarce turystycznej oraz ze wsparcia europejskich i innych funduszy celowych, podejmować należy działania służące ochronie, jak i ekspozycji turystycznej dóbr kultury, tworzeniu nowych produktów turystycznych oraz podnoszeniu poziomu obsługi międzynarodowego ruchu turystycznego.
 - ✓ w Kierunku działania 1: Współpraca w zakresie informacji i promocji turystyczno - kulturalnej przyjęto, że: „Współpraca międzynarodowa województwa powinna obejmować działania w zakresie upowszechniania informacji turystycznej i kulturalnej, realizowane na poziomie międzynarodowym, międzyregionalnym i transgranicznym”.
 - ✓ w Kierunku działania 2: Podejmowanie działań w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego wskazano, że „Nieodzowne jest również podejmowanie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez:
 - inicjowanie i wspieranie wspólnych projektów badawczych, edukacyjnych i edytorskich prezentujących i upowszechniających dziedzictwo kulturowe, w tym pogranicza polsko – słowackiego,
 - ukraińskiego (programy edukacyjne, trasy turystyczne, imprezy folklorystyczne, festyny archeologiczne itp.),
 - zagospodarowanie, popularyzację i promocje obiektów zabytkowych oraz ich wykorzystanie jako miejsc szczególnie atrakcyjnych turystycznie,
 - realizację programu ochrony unikatowej drewnianej architektury sakralnej: rzymskokatolickiej, greckokatolickiej i prawosławnej jako obiektów będących dla regionu i pogranicza polsko - słowacko - ukraińskiego wyznacznikiem tożsamości kulturowej, specyficznym przykładem wielowiekowej linii rozwojowej tradycyjnych świątyń drewnianych, obiektów dokumentujących lokalną tożsamość religijno-kulturową,

- przygotowanie programu ochrony zabytkowych cmentarzy, ze szczególnym uwzględnieniem cmentarzy wojskowych z okresu I wojny światowej oraz kirkutów jako ważnych elementów dziedzictwa kulturowego- wspieranie folkloru oraz zanikających zawodów,
- publikowanie materiałów dokumentujących i popularyzujących dziedzictwo i krajobraz kulturowy.”
- ✓ w Kierunku działania 3: Podejmowanie działań na rzecz rozwoju turystyki wskazano m.in. na potrzebę – tworzenia transgranicznej infrastruktury turystycznej, a zwłaszcza szlaków turystycznych uwzględniających wspólne dziedzictwo kulturowe, przyrodnicze, historyczne, a także przemysłowe.

Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego zakłada szereg działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego jak już zostało wyżej wspomniane. Wiele z nich może zostać ujętych w Programie opieki nad zabytkami dla Gminy Osiek Jasielski, m.in.:

- ✓ Inicjowanie i wspieranie wspólnych projektów badawczych, edukacyjnych i edytorskich prezentujących i upowszechniających dziedzictwo kulturowe (programy edukacyjne, trasy turystyczne, imprezy kulturowe).
- ✓ Popularyzacja i promocja obiektów zabytkowych oraz ich wykorzystanie, jako miejsc szczególnie atrakcyjnych turystycznie.
- ✓ Przygotowanie propozycji obiektów, celem wpisania ich do Krajowego Rejestru Zabytków, Gminnej Ewidencji Zabytków czy podjęcie działań służących ich ochronie.
- ✓ Ochrona zabytkowego krajobrazu.
- ✓ Wspieranie folkloru oraz zanikających zawodów.
- ✓ Publikowanie materiałów dokumentujących i popularyzujących dziedzictwo, a także krajobraz kulturowy.
- ✓ Wymiana doświadczeń i dorobku twórców z różnych kręgów kulturowych.
- ✓ Wymiana i wspólna realizacja wystaw, spektakli, koncertów, prezentacji amatorskiego ruchu artystycznego.
- ✓ Promocja dziedzictwa kulturowego przez wymianę doświadczeń i współpracę za pośrednictwem dzieci i młodzieży ze szkołami na terenie kraju.
- ✓ Wydawanie publikacji dokumentujących poszczególne wydarzenia.
- ✓ Pozyskiwanie środków finansowych na wspólne projekty w zakresie współpracy kulturalnej.

4.2.4 Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020⁸

Zakres Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 jest odpowiedzią na wyzwania rozwojowe, określone dla regionu w głównych dokumentach strategicznych i uwzględnia te obszary interwencji, których realizacja przyniesie największe efekty.

Celem głównym Programu jest wzmocnienie i efektywne wykorzystanie gospodarczych i społecznych potencjałów regionu dla zrównoważonego i inteligentnego rozwoju województwa.

W Programie przedstawiono cele i priorytety, dziedzictwa kulturowego dotyczy czwarty - *Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturalnego*.

Celem nadrzędnym osi priorytetowej IV jest ochrona środowiska, zachowanie różnorodności biologicznej oraz wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla zwiększenia atrakcyjności regionu. Działania w ramach osi priorytetowej IV będą koncentrować się na rozwoju infrastruktury w zakresie gospodarki odpadami i wodno-ściekowej, ochronie różnorodności biologicznej i dziedzictwa kulturowego, rozwoju instytucji kultury, zwiększeniu możliwości zapobiegania zagrożeniom naturalnym oraz wzmocnieniu odporności na zagrożenia związane z negatywnymi efektami zmian klimatu.

Typy projektów:

⁸ *Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020*, Uchwała nr XXXIII/629/15 Zarządu Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 3 marca 2015 r.

- ✓ Prace konserwatorskie, prace restauratorskie i roboty budowlane i/lub zakup wyposażenia służące zachowaniu zabytków nieruchomych wraz z otoczeniem, w celu udostępnienia ich jako atrakcje kulturalne regionu.
- ✓ Prace konserwatorskie, prace restauratorskie i/lub zakup wyposażenia w zakresie zabytkowych muzealiów, starodruków, zabytkowych archiwaliów, księgozbiorów oraz innych zabytków ruchomych, w celu ich udostępnienia jako atrakcje kulturalne regionu i zabezpieczenia przed zagrożeniami.
- ✓ Budowa, rozbudowa, przebudowa i/lub zakup wyposażenia w zakresie infrastruktury służącej udostępnianiu zabytków, znajdującej się wyłącznie w bezpośrednim ich otoczeniu (tylko jako element większego projektu).
- ✓ Rozbudowa, przebudowa i/lub zakup wyposażenia w zakresie infrastruktury instytucji kultury w tym teatrów, bibliotek, ognisk artystycznych, muzeów, domów kultury, galerii sztuki, wraz z bezpośrednim otoczeniem powiązanych z funkcjonowaniem tych obiektów.
- ✓ Budowa, rozbudowa, przebudowa i/lub zakup wyposażenia w celu monitoringu i zabezpieczenia zabytków nieruchomych oraz instytucji kultury wraz z otoczeniem na wypadek zagrożeń (tylko jako element większego projektu).
- ✓ Budowa, rozbudowa, przebudowa i/lub zakup wyposażenia w celu udostępniania zabytków oraz instytucji kultury dla osób niepełnosprawnych (tylko jako element większego projektu).

Typy beneficjenta:

- ✓ jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- ✓ podmioty, w których większość udziałów lub akcji posiadają,
- ✓ jednostki samorządu terytorialnego lub ich związki i stowarzyszenia, jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość,
- ✓ prawną, instytucje kultury,
- ✓ organizacje pozarządowe,
- ✓ kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- ✓ porozumienia podmiotów wyżej wymienionych, reprezentowane przez lidera

4.2.5 Program Rozwoju Kultury w Województwie Podkarpackim na lata 2010-2020⁹

Program zawiera zarówno syntetyczną charakterystykę zasobu dziedzictwa kulturowego (zabytków nieruchomych), prezentację działających na terenie województwa muzeów i zgromadzonych w nich zbiorów, z krótkim omówieniem placówek muzealnych, dla których Województwo Podkarpackie jest organizatorem, jak również wyznaczone cele strategiczne, wśród których Ochrona dziedzictwa kulturowego zajmuje ważne miejsce. Wyszczególnione też zostały konkretne działania, które są zbieżne z działaniami Programu opieki. Są to:

1. Rozpoznanie i dokumentowanie dziedzictwa kulturowego w celu zgromadzenia informacji na temat cennych pozostałości po wielowiekowej i wielokulturowej historii.
2. Inwentaryzacja i ewidencja zabytków kultury materialnej i niematerialnej regionu.
3. Prowadzenie prac badawczo - naukowych związanych z dziedzictwem kulturowym województwa.
4. Popularyzacja wyników badań i wykorzystanie ich w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym oraz w dziedzinach pokrewnych.
5. Rewaloryzacja materialnego dziedzictwa kulturowego województwa, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków ruchomych i nieruchomych wraz z ich zabytkowym otoczeniem, wyposażenia, wystroju i kolekcji oraz układów urbanistycznych, ruralistycznych i zabytkowych zespołów budowlanych i parkowych.
6. Podejmowanie działań na rzecz fizycznej ochrony zabytków przed zagrożeniami.
7. Upowszechnianie wiedzy o znaczeniu i wartości dziedzictwa kulturowego poprzez inicjowanie i realizację programów edukacyjnych, szkoleniowych i promocyjnych.
8. Budzenie wrażliwości społecznej i kształtowanie postaw odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe województwa i jego przekazanie następnym pokoleniom w niezmienionej formie.

⁹ Program Rozwoju Kultury w Województwie podkarpackim na lata 2010-2020, Uchwała nr XLVI/876/10 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 26 kwietnia 2010 r.

9. Ochrona tożsamości kulturowej mieszkańców województwa, poprzez położenie nacisku na tolerancję i pozyskiwanie wiedzy na temat różnorodności narodowo - etniczno - religijnej charakterystycznej dla terenów obecnego województwa podkarpackiego.
10. Aktywizacja społeczności lokalnych, organizacji pozarządowych i jednostek samorządu terytorialnego w zakresie przejmowania zabytków i adaptacji ich na cele kulturalne umożliwiające poszanowanie ich pierwotnego charakteru.
11. Inicjowanie i realizacja projektów dotyczących pozamaterialnej sfery dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem działań zmierzających do integracji społeczności regionalnej województwa wokół kultywowania tradycji i popularyzowania odmienności kulturowej województwa.
12. Tworzenie parków kulturowych dla ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla lokalnej tradycji budowlanej i osadniczej.
13. Udostępnianie dziedzictwa kulturowego województwa poprzez realizację projektów mających na celu powstanie infrastruktury umożliwiającej jego prezentację i promocję, w tym tworzenie szlaków tematycznych obejmujących najcenniejsze i najważniejsze miejsca z punktu widzenia wartości historyczno-kulturowej.

W innych celach strategicznych wskazano też szereg działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, w tym m.in. rozwój muzeów, digitalizacja zbiorów, szereg działań promocyjnych, edukacyjnych i dokumentacyjnych odnoszących się nie tylko do szeroko pojętej kultury, lecz również ściśle w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego, a także rozwój turystyki w oparciu o obiekty zabytkowe.

4.2.6 Strategia Rozwoju Powiatu Jasielskiego na lata 2016 - 2020¹⁰

Strategia Rozwoju Powiatu Jasielskiego na lata 2016-2022 została opracowana, aby określić cele rozwojowe powiatu, uwzględniając przy tym różnorakie uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne.

W *Strategii* przedstawiono pola strategiczne wraz z priorytetami i celami. Priorytet 4 *Wykorzystanie usług kulturalnych dla rozwoju społeczno-gospodarczego* dotyczy dziedzictwa kulturowego.

Cel 1: Rozwój i promocja kultury i dziedzictwa powiatu:

- ✓ Kreowanie lokalnych przemysłów kultury.
- ✓ Wzmocnienie współpracy z organizacjami pozarządowymi w realizacji zadań z zakresu kultury.
- ✓ Promocja dziedzictwa kulturowego powiatu.

Cel 2 Ochrona kultury i dziedzictwa powiatu:

- ✓ Ochrona zabytków.
- ✓ Podejmowanie działań w zakresie mecenatu nad lokalnymi twórcami kultury i rzemiosła tradycyjnego.
- ✓ Wspieranie instytucji i organizacji chroniących i promujących dziedzictwo kulturowe.

¹⁰ Strategia Rozwoju Powiatu Jasielskiego, Uchwała nr XXI/138/2016 Rady Powiatu w Jaśle z dnia 28 stycznia 2016 r.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Osiek Jasielski wynika głównie ze *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Osiek Jasielski*. Gmina nie posiada innym obowiązujących Programów.

Jednym z najważniejszych dokumentów obowiązujących w na terenie gminy jest *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Osiek Jasielski*. Studium ma bardzo duże znaczenie dla prawidłowej realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Ustalenia tam zawarte rzutują w następstwie na dalszą politykę gminy odnoszącą się do ochrony zabytków, a ustaloną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzjach o warunkach zabudowy. Ponadto w Studium zawarta jest spójna koncepcja rozwoju gminy oraz poszczególnych branż ważnych z punktu widzenia lokalnych społeczności, które mogą znacząco wpływać na jakość ochrony i stan zachowania zabytków.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Osiek Jasielski zostało uchwalone Uchwałą Nr X /74/ 99 Rady Gminy w Osieku Jasielskim z dnia 1 grudnia 1999 r., na podstawie przepisów ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 1999 r. Nr 15 poz. 139 ze zm.). Studium to na podstawie ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2016 r., poz. 778 z późniejszymi zmianami) zachowuje moc obowiązującą.

Zmiany studium:

I zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Osiek Jasielski uchwalona Uchwałą Rady Gminy Nr XXXI/199/06 z dnia 26.10.2006 r.

II zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Osiek Jasielski uchwalona Uchwałą Rady Gminy Nr XXXVII/242/09 z dnia 29.12.2009 r.

III zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Osiek Jasielski uchwalona Uchwałą Rady Gminy Nr VI/28/2015 z dnia 17.03.2015 r. (w obszarze zmiany studium nie występują obiekty dziedzictwa kulturowego oraz nie występują udokumentowane stanowiska archeologiczne).

IV zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Osiek Jasielski uchwalona Uchwałą Rady Gminy Nr XXV/191/2017 z dnia 26.07.2017 r. (w obszarze zmiany studium nie występują obiekty dziedzictwa kulturowego oraz nie występują udokumentowane stanowiska archeologiczne).

Wśród głównych celów rozwojowych znalazły się odniesienia do dziedzictwa kulturowego mówiące o ochronie zasobów kulturowych, racjonalnym i estetycznym ukształtowaniu i zagospodarowaniu przestrzeni.

W Studium wydzielono poszczególne obszary funkcjonalne, w tym:

Obszar E dotyczący ochrony środowiska i zasobów kulturowych:

- ✓ E1 – Ochrony środowiska przyrodniczego – z terenami istniejących i potencjalnych lasów, ciągów ekologicznych, Magurskiego Parku Narodowego z otuliną, obszarów Natura 2000 Ostoja Magurska PLH 180001 i Beskid Niski PLB 180002, Obszaru Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego, obiektów przyrody o dużych walorach widokowych ; miejsce widokowych, wód otwartych rzek głównych i potoków; wyrobisk i do rekultywacji.
- ✓ E2 – Ochrony zasobów kulturowych jak układy urbanistyczne podlegające ochronie, obszary dbałości o estetykę i ład przestrzenny terenu, stanowiska archeologiczne, obiekty sakralne wpisane do rejestru zabytków.

Na obszarze ochrony zasobów kulturowych zalecano:

- określenie granicy przestrzeni chronionej, proporcji/stosunek wysokości zabudowy do placów i ulic/zabudowy dla obszaru lub układu urbanistycznego podlegającej ochronie,
- opracowanie planów miejscowych dla terenów chronionych – jako ważnych akcentów tożsamości kulturowej,
- określenie zasad inwestowania dla obszarów koniecznej dbałości o estetykę i ład przestrzenny terenu w ramach MPZP, we współpracy ze służbami konserwatorskimi,
- uzupełnienie i modyfikacja wykazu rejestru zabytków.

W rozdziale dotyczącym instrumentów realizacji polityki przestrzennej zawarto kilka istotnych z punktu widzenia ochrony zabytków zapisów m.in. mówiących o zasadzie działań środowiskowych służących uzyskaniu konsensusu społecznego na rzecz: ładu i porządku w zagospodarowaniu przestrzennym; nie rozpraszaniu zabudowy, zachowaniu walorów przyrodniczych, kulturowych i bezpieczeństwa użytkowników.

W Studium nie zostały wyznaczone strefy odnoszące się bezpośrednio do dziedzictwa kulturowego.

Podsumowując, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Osiek Jasielski, w niewielkim stopniu traktuje temat dziedzictwa kulturowego gminy. Zasadnym wydaje się postulat uaktualnienia studium i umieszczenia w nim pełnego wykazu zabytków figurujących w ewidencji zabytków (zabytków nieruchomości i stanowisk archeologicznych). Rzetelniejsze opracowanie całości tematyki związanej z dziedzictwem kulturowym będzie się pozytywnie przekładać na jakość ochrony poszczególnych obiektów zabytkowych oraz na wzrost potencjału turystycznego gminy.

5.2 Ogólna charakterystyka zasobu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Osiek Jasielski

5.2.1 Zarys historii obszaru gminy

Czekaj

Miejscowość Czekaj zajmuje powierzchnię 217,14 ha i zamieszkuje ją ok. 245 mieszkańców. Położona jest na wysokości ok. 260 m n.p.m. Nazwa wsi pochodzi od nazwiska właściciela karczmy, Czekajskiego, mieszkańca Osieka Jasielskiego. Miejscowość położona jest nad potokiem Szczawa, posiada zabudowę zagrodową w centralnej części oraz zabudowę jednorodzinną na obrzeżach wsi. Jest to najmniejsza wieś w gminie Osiek Jasielski.

Wieś została założona prawdopodobnie na przełomie XIV i XV w. i zasiedlona przez zubożałych mieszkańców Osieka Jasielskiego i Samokłęsk. Było tu zaledwie kilka zagrod. Stanowiła wówczas przysiółek Osieka Jasielskiego. Na przełomie XVII i XVIII w. została powołana jako samodzielna wieś, wówczas powoli zaczęła się rozwijać. W okresie I i II wojny światowej wieś znajdowała się w rejonie linii frontu i przemarszu wojsk: niemieckich, austriackich, rosyjskich i radzieckich.

Mrukowa

Miejscowość Mrukowa zajmuje powierzchnię 813,31 ha i liczy ok. 634 mieszkańców. Jest położona na wysokości od 290 do 370 m n.p.m. Usytuowana w otulinie Magurskiego Parku Narodowego. Na terenie obszarów leśnych znajduje się obszar ochrony konserwatorskiej (góra zamczysko z ruinami średniowiecznego zamku), a także obszary natura 2000 - Ostoja Magurska.

Mrukowa jest wsią o charakterze turystycznym, przez tereny leśne przebiegają szlaki turystyki leśnej przebiegające w kierunku Magurskiego Parku Narodowego.

Zabudowa wsi rozmieszczona jest wzdłuż potoku Szczawa i drogi powiatowej, rozproszona, o charakterze zagrodowym i jednorodzinnym. Na terenie obszarów leśnych usytuowana jest kaplica pochodząca z okresu międzywojennego, oraz droga krzyżowa ze stacjami ufundowanymi przez miejscową ludność.

Nazwa miejscowości pochodzi od założyciela Mruka. Data założenia wsi jest sprawą kontrowersyjną. Źródła historyczne podają datę lokacji osady na 1391 r. Inne natomiast rok założenia 1465 i pod tą datą występuje w aktach Sądu Grodzkiego w Bieczu. Od Jana Długosza dowiadujemy się, że na górze Mruków są ślady starego zamku. Do dnia dzisiejszego widoczne są ślady zamczyska. Od 1581 r. Mrukowa wraz z Samoklęskami była własnością Jana Mniszcha. W drodze dziedziczenia lub umowy kupna - sprzedaży miejscowość przechodziła w różne ręce. Jednym z ostatnich właścicieli był Piotr Steinkleller. Za rządów austriackich mimo, że wprowadzono reformy administracyjne i kulturalno - oświatowe stan życia na wsi nie uległ poprawie. W 1880 – 1885 r. na terenie wsi funkcjonowały kopalnie ropy naftowej.

Osiek Jasielski

Miejscowość Osiek Jasielski zajmuje powierzchnię 724,35 ha, a zamieszkuje ją ok. 705 mieszkańców. Położona jest u ujścia Szczawy do Wisłoki i wzniesiona jest od 260 do 284 m n.p.m.

Miejscowość istnieje co najmniej od czasów wczesnego średniowiecza. Świadczyć o tym może obronne położenie wzgórza oraz miejsce zwane Zamczyskiem. Mógł to być dawny słowiański gród opolny, mający obronne położenie na wzgórzu w widłach rzek i usytuowanie przy trakcie handlowym biegnącym doliną Wisłoki.

W 1365 r. król Kazimierz Wielki nadał osadzie prawa miejskie oraz zbudował tu zamek obronny, tworzący ogniwo podkarpackich grodów broniących Polski w drugiej linii od napadów Węgier. Osiek był nie tylko grodem zabezpieczającym południowe granice Polski, ale również ważnym ośrodkiem handlu i rzemiosła. Będąc własnością królewską stanowił siedzibę starostwa niegrodowego, czyli klucza dóbr królewskich na tym terenie. Starostwo znajdowało się w rękach dzierżawców sprawujących rządy w imieniu króla. Długi czas dzierżawcami starostwa osieckiego byli Stadnicy.

W miasteczku przeważała drewniana zabudowa, co było powodem licznych pożarów. Nie omijały Osieka wojny w 1474, 1655-56, 1657, 1704-1709. W czasie austriackiego zaboru Osiek stał się własnością księcia Giedrojcia, ostatniego od 1762 r. starosty królewskiego. Z rąk Giedrojców poszedł na własność Sanguszków, później Gaszyoskich i Janiszewskich. W XIX w. nastąpiło ożywienie życia gospodarczego w miasteczku. Zaczęło rozwijać się tkactwo, które objęło całą miejscowość oraz ponownie handel, szczególnie koni. Osieckie jarmarki aż do ostatniej wojny słynęły na całą okolicę. Mieszkała tu licznie ludność żydowska. Pierwsza wojna światowa obeszła się z miasteczkiem dość łaskawie. Głównym źródłem dochodów tutejszych mieszkańców było rolnictwo. Po I wojnie światowej, w 1919 r. Osieka nie uznano za miasto, został zdegradowany do gromady i do dziś pozostaje wsią. W Osieku nie było przemysłu i tylko niewielka ilość chłopów była zatrudniona w kopalnictwie naftowym, a wiele osób dojeżdżało do pracy w Rafinerii Jasło. Trudna sytuacja chłopów prowadziła do powszechnych wystąpień przeciwko władzy sanacyjnej.

Wybuch II wojny światowej był dla mieszkańców Osieka wielkim zaskoczeniem. Drastycznie pogorszyły się warunki życia. Niemcy różnymi środkami przymusu eksploatowali przemysł i rolnictwo, a także siłę roboczą, dostarczając robotników do III Rzeszy. Cała ludność pochodzenia żydowskiego została przez Niemców wywieziona i wymordowana w pobliskim Hałbowie.

Pielgrzymka

Pielgrzymka leży przy drodze głównej z Gorlic do Dukli. Zajmuje powierzchnię 1967,05 ha i zamieszkuje ją 746 mieszkańców. Wieś położona jest w dolinie potoku będącego dopływem Kłopotnicy, na wysokości od 290 do 330 m n.p.m. Położona częściowo na terenie Magurskiego Parku Narodowego, częściowo w jego otulinie. Zabudowa wsi rozproszona głównie zagrodowa. Do wsi Pielgrzymka należy przysiółek Kłopotnica, która kiedyś była oddzielną wsią leżącą w dolinie rzeki o tej samej nazwie, na wysokości 300 m n.p.m.

Osada powstała za panowania Kazimierza Wielkiego, założona na prawie niemieckim, w XV w., przeniesiona została na prawo wołoskie. Zamieszkiwana była przez Łemków, należała do parafii Pielgrzymka. Była wsią rycerską. Od 1581 r. była własnością Jana Mniszcha, a dzierżawił ją Piotr Broniowski. Wg ks. Sarny Pielgrzymka posiadała (k. XIX w.) szkołę parafialną, czytelnię Michała Kaczkowskiego, kasę gminną i cerkiewną, a liczyła sobie 1608 mieszkańców. W 1915 r. poległo tu kilku żołnierzy niemieckich, których pochowano na placu cerkiewnym (dzisiaj po tych grobach nie ma już żadnych śladów). Po II wojnie ludność łemkowska została w 1947 r. przesiedlona na tereny Związku Radzieckiego.

Samokłęski

Miejscowość Samokłęski zajmuje powierzchnię 1043,59 ha i liczy 968 mieszkańców. Wieś położona jest w dolinie potoku Szczawa, na wysokości od 270 do 290 m n.p.m. W kierunku płd. - wsch. wznosi się góra Bucznik (519 m) z opadającym ku Samokłeskom wzniesieniem Gamracz (436 m).

Samokłęski to największe sołectwo położone na terenie gminy Osiek Jasielski pod względem ilości mieszkańców. Posiada zabudowę rozproszoną, zagrodową i jednorodziną. Na terenie miejscowości znajduje się 138 ha otuliny Magurskiego Parku Narodowego, a także część Obszaru Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego.

Miejscowość została założona na prawie polskim na początku XII w. Była wsią królewską do 1332 r., została nadana w wieczyste przez Władysława Łokietka Piotrowi Petkowi. Według J. Długosza wieś nazywała się Sowiekłęski i posiadała kościół parafialny, a jej właścicielem byli Jan i Stanisław Gamrat herbu Sulima. Od 1581 r. Samokłęski należały do Jana Mniszcha i w tej rodzinie pozostała do XVIII w. W 1704 r. część wsi spaliły wojska szwedzkie, a w 1769 r. w rejonie Samokłesk stacjonowały oddziały konfederatów barskich. W rękach Mniszców wieś utrzymała się do 1779 r., później była własnością kolejno Ossolińskich, Stadnickich, Steinklerów, Wilczków, Kalischera, od którego nabyła dobra spółka żydowska.

W 1914 i 1915 r. wieś dwukrotnie znalazła się w zasięgu działań wojennych podczas „operacji gorlickiej”. W czasie okupacji na Buczniku znajdowały się obozowiska oddziałów partyzanckich.

W XVIII w. na południe od Samokłesk, w lesie, założona została Huta Samokłęska. Ludność osady składała się ze ziemczonych Czechów i miała w większości niemieckie nazwiska. Czesi zbudowali hutę szkła i produkowali szkło na potrzeby dworów i okolicznych mieszkańców. Huta szkła działała do połowy XIX w. Dzisiaj wieś ta nie istnieje.

Świerchowa

Miejscowość zajmuje powierzchnię 445,92 ha i zamieszkuje ją 618 mieszkańców. Wieś leży w rozległej kotlinie na wysokości ok. 270 m n.p.m., po prawej stronie Wisłoki, nad dwoma potokami. Położona jest wzdłuż drogi wojewódzkiej w kierunku Nowego Żmigrodu i drogi powiatowej w kierunku Osieka Jasielskiego. Wieś o rozproszonym charakterze zabudowy, głównie zabudowy zagrodowej i w mniejszym stopniu zabudowy mieszkalnej jednorodzinnej.

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1365 r. Należała do parafii w Załężu i starostwa niegrodowego w Osieku. Z tym, że Długosz dodaje iż była własnością rycerza, a pierwotnie nazywała się „Schirchowa”. Nie jest wykluczone, że osada istniała jeszcze wcześniej.

Osadnictwo na jej terenie sięga czasów neolitu. Świadectwem jest rozległe cmentarzysko kurhanowe w pobliżu wsi. Świerchowa przez kilka wieków była wsią w dzierżawie. Należała kolejno do Wojrzyków, Stadnickich, Mniszców. Po likwidacji starostwa osieckiego znajdowała się w rękach Zborowskich, później Bodowskich i Włodków, a u schyłku XIX w. kupił ją Ferdynand Kaikstein. W czasie I i II wojny światowej Świerchowa dzieliła losy Osieka Jasielskiego i całej okolicy.

Załęże

Miejscowość zajmuje powierzchnię 476,19 ha i zamieszkuje ją ok. 691 mieszkańców. Położona jest po lewej stronie Wisłoki. Zlokalizowana wzdłuż drogi powiatowej Osiek Jasielski - Dębowiec - Jasło i Załęże - Wola Dębowiecka - Dębowiec. Zabudowa miejscowości jest rozproszona.

Nazwa wsi jest pochodzenia topograficznego - za Łęgiem. Osada istniała już w XI w., ale pewne ślady wskazują, że jeszcze wcześniej. Badania archeologiczne wykazały znaleziska przedmiotów z brązu, które pochodzą z III - IV okresu brązu. Rozwój osadnictwa w okresie wczesnego średniowiecza był bardzo żywy (XII -XIV w). W świetle materiałów historycznych osada była pierwotnie lokowana na prawie polskim, a dopiero w 1332 r. została przeniesiona na prawo niemieckie, czyli została lokowana po raz drugi. Była jedną z osad należących do królewskiej i równocześnie była najstarszą wsią książęcą. W XV w. wsią władali Kobyleńscy, a w XVI Mniszchowie. Przeciwno Mniszchom i Zborowskim (kolejna rodzina dzierżawiąca) chłopcy często podnosili bunt. Załęże nie omijały wojny, klęski żywiołowe, epidemie, powodzie i pożary. W czasie pożaru w 1753 r. spłonął drewniany, przedkazimierzowski kościół. W drugiej połowie XIX w. zaczął rozwijać się przemysł naftowy. Miejscowy majątek nabył w 1871 r. Seweryn Stawiarski, przemysłowiec naftowy. Na przełomie XIX i XX w. istniała tu kopalnia ropy naftowej, szkoła, karczma, prężnie działające kółko

rolnicze, czytelnia parafialna. Pierwsza wojna światowa przerwała rozwój gospodarczy wsi. Wieś znalazła się w zasięgu działań frontowych. Załęże w okresie międzywojennym znane było z bogatego i rozwiniętego ruchu kulturalnego i gospodarczego. Szczególną rolę odegrało kółko rolnicze i spółka wodna. W okresie okupacji istniał tu pluton placówki AK „Osa”.

Zawadka Osiecka

Miejscowość Zawadka Osiecka obejmuje obszar 358,49 ha i zamieszkuje ją 820 mieszkańców. Położona jest w dolnym biegu potoku Kłopotnica, przy drodze z Osieka do Pielgrzymki. Wioska leży na wysokości ok. 280 m n.p.m. Wieś o rozproszonej zabudowie, głównie zagrodowej oraz jednorodzinnej. Wieś znana jest w regionie z ze swoich wyrobów rękodzielniczych wykonywanych z wikliny i łyka, głównie koszy i opalek.

Miejscowość założona została przez rycerza Zawodę, prawdopodobnie w XV w. Należała do tych samych właścicieli co Samokłęski. Jednym z ostatnich właścicieli był dr Henryk Kolischaer, który nieruchomości nabył od Banku Galicyjskiego.

5.2.2 Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie krajobrazu kulturowego, którym jest „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”. Na zasoby dziedzictwa kulturowego gminy Osiek Jasielski składają się obiekty stanowiące świadectwo minionej epoki oraz posiadające wartość historyczną, artystyczną lub naukową, w tym zabytki nieruchome, zabytki ruchome, stanowiska archeologiczne. Ocalałe, znaczące elementy krajobrazu kulturowego, stanowią o pamięci historycznej, tożsamej dla regionu. W tym znaczeniu stanowi on przedmiot ochrony, której formy określają w różnym stopniu cztery ustawy, a mianowicie:

1. ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
2. ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
3. ustawa o ochronie przyrody,
4. ustawa prawo ochrony środowiska.

Gmina Osiek Jasielski jest gminą wiejską, położoną w południowo-zachodniej części województwa podkarpackiego. Zajmuje powierzchnię 60,47 km² i liczy 5.367 mieszkańców, a gęstość zaludnienia wynosi 88,9 osób /km². Jest jedną z dziesięciu jednostek samorządu terytorialnego wchodzącego w skład powiatu jasielskiego. Do gminy należy osiem sołectw: Mrukowa, Samokłęski, Pielgrzymka, Czekań, Osiek Jasielski, Świerchowa, Załęże i Zawadka Osiecka. Gmina graniczy z gminami: Dębowiec, Tarnowiec, Nowy Żmigród i Krempna.

Podstawową dziedziną życia gospodarczego na terenie gminy jest rolnictwo, nadając jej funkcję typowo rolniczą. Gospodarstwa rolne specjalizują się w produkcji zwierzęcej i roślinnej.

Pod względem fizyczno-geograficznym gmina położona jest w obrębie dwóch makroregionów: Beskidów i Pogórza. Jej południowa część leży w obszarze Beskidu Niskiego - szerokiego wału (do 20 km), złożonego z niewysokich pasm (do 1000 m n.p.m.), charakteryzującego się dużą różnorodnością rzeźby terenu. Środkową i północną część gminy obejmują natomiast leżące na północ od Beskidu Niskiego Doły Jasielsko-Sanockie - ciąg większych i mniejszych kotlin, rozdzielonych przez niskie pogórza, który jest drenowany przez rzeki płynące z Beskidu Niskiego. Południowa część gminy stanowi teren górzysty Beskidu Niskiego. Północna część jest lekko pofalowana i równinna, głównie wykorzystywana na cele rolnicze.

Malownicze położenie gminy sprzyja rozwojowi turystyki. Warunki klimatyczne pozwalają na utworzenie ośrodka sportów narciarskich oraz tras do narciarstwa biegowego. Miejsca chętnie odwiedzane przez turystów to obiekty leżące na Szlaku Architektury Drewnianej: kościół drewniany z XV w. w Osieku Jasielskim, ogrodzony starym kamiennym murem, cerkiew drewniana prawosławna z XVI w. w Pielgrzymce, zbudowana w oryginalnym stylu bizantyjskim oraz drewniany kościół w Załężu, pochodzący z XVIII w., otoczony kamiennym murem i starymi drzewami.

Przez teren Gminy Osiek Jasielski przebiegają trzy znakowane szlaki turystyczne. Pierwszym ze szlaków to szlak (żółty) Mrukowa - Kotań - Krempna, drugi to (zielony) zaczyna się w Nowym Żmigrodzie- biegnie do Mrukowej i Fulusza. Trzeci, biegnący południową granicą gminy to główny

szlak beskidzki oznaczony kolorem czerwonym. Przez teren Osieka Jasielskiego przebiegają również cztery szlaki rowerowe, między innymi szlak biorący swój początek od granicy państwa i biegnący przez Świątkową Wielką, Desznicę, Jaworzę, Brzezową, Nowy Żmigród, Mytarz, Osiek Jasielski, Załęże, Wolę Dębowiecką, Dębowiec do Jasła.

Południowa części gminy objęta jest systemem obszarów chronionych, do którego należą:

- ✓ Magurski Park Narodowy wraz z otuliną;
- ✓ Obszar chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego;
- ✓ Obszar NATURA 2000 Ostoja Magurska i obszar NATURA 2000 Specjalnej Ochrony Ptaków.

Bogata flora i fauna tworzy niepowtarzalny klimat okolic, szczególnie cenne są zachowane kompleksy drzewostanów o charakterze naturalnym.

Ważnym układem odniesienia dla gminy Osiek Jasielski jest położenie powiatu jasielskiego w sąsiedztwie ze Słowacją oraz położenie na szlaku drogowym i kolejowym prowadzącym na Ukrainę. Otwarta granica polsko-słowacka sprzyja wzmocnieniu międzynarodowej współpracy. Położenie, zasoby i uwarunkowania geograficzne gminy są korzystne dla rozwoju funkcji turystyczno-rekreacyjnej, tranzytowego transportu międzynarodowego oraz funkcji rolniczej i leśnej.

Omawiając krajobraz kulturowy Gminy Osiek Jasielski należy także wspomnieć o nieistniejącej już miejscowości znajdującej się na jej terenie (stanowisko archeologiczne: AZP 113-70/5). Jest nią Huta Pielgrzymka (występuje również jako Huta Samokłęska), osada będąca przysiółkiem Samokłęsk. Wieś rozciągała się wzdłuż bezimiennego potoku po obu jego stronach. Dzielił on osadę na Hutę Małą i Hutę Wielką. Została założona w połowie XVIII w. przez Jerzego Mniszcha do obsługi wybudowanej tam huty szkła. Zasiadlili ją fachowcy specjalnie sprowadzeni z Czech. Huta czynna była od początku XIX w., a pozostałości po niej przetrwały do przełomu XIX i XX w. W latach 30-tych wieś liczyła 22 domy. Po wojnie jej mieszkańcy zostali wysiedleni, a pola z czasem całkowicie zarosły lasem.

➤ **Obiekty sakralne**

Grupę zabytków sakralnych tworzą:

Dawny kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego w Osieku Jasielskim (rejestr zabytków nr A-1406 z 31.03.1972 r., pierwszy wpis do rej. zab. pochodził z 03.03.1930 r.). Kościół powstał ok. 1419 r. Zgodnie z ówczesnym zwyczajem kościół, będący farą ówczesnego miasta, usytuowano w narożniku placu targowego (ryнку). W I poł. XVII w. uległ gruntownej przebudowie, w wyniku której uzyskał swój obecny kształt architektoniczny. Dostawiono wówczas wieżę - dzwonnice z obszerną kruchtą w przyziemiu, zmieniono konstrukcję dachu, wymieniono wyposażenie ruchome wnętrza. Remontowany w 2 poł. XVIII w. i w XIX w.

Kościół usytuowany jest w centrum wsi, na płd. - zach. od rynku średniowiecznego miasta. Orientowany. Położony na skraju łagodnie opadającego wzniesienia, na niewielkiej działce, wydzielonej starym, kamiennym murem z dwiema bramkami. Wyznaczał on zasięg cmentarza przykościelnego. Wokół ogrodzenia krąg starych drzew.

Kościół drewniany na podmurowaniu kamiennym, ściany o konstrukcji zrębowej. Prezbiterium na rzucie prostokąta, od wsch. zamknięte trójbocznie. Do zach. ściany nawy dostawiona wieża na rzucie prostokąta z trójkątnymi bocznymi aneksami, o konstrukcji słupowo-ramowej, flankowana niskimi aneksami konstrukcji słupowej. Dach dwuspadowy, wspólny dla prezbiterium i korpusu nawowego, kryty gontem. Dach wieży konstrukcji krokwiowej, czterospadowy, kryty gontem.

Cerkiew parafialna greko-katolicka pw. św. Michała Archanioła (ob. cerkiew prawosławna) w Pielgrzymce (rejestr zabytków nr A-74 z 31.01.1985 r.). Pierwsza wzmianka o cerkwi pochodzi z 1581 r. Obecna została zbudowana prawdopodobnie pod koniec XVIII w. W 1923 r. cerkiew została odnowiona, zmieniono wówczas pokrycie gontowe na blachę. Po wysiedleniu ludności łemkowskiej cerkiew funkcjonowała najpierw jako filia kościoła rzym. - kat. w Samokłeskach, obecnie zaś jako parafia prawosławna. Prezentuje typ budownictwa charakterystyczny dla łemkowszczyzny.

Cerkiew usytuowana jest w środkowej części wsi, ulokowana na płaskim terenie. Od strony zachodniej znajduje się stara, drewniana brama. Drewniana, orientowana, na cokole z kamienia polnego. Ściany konstrukcji zrębowej, zwęgłowane na jaskółczy ogon, z zewnątrz oszalowane deskami. Wieża konstrukcji słupowo-ramowej, posadowiono bezpośrednio na fundamencie, o pochylonych

ścianach, oszalowanych gontem, z izbicą oszalowaną deskami. Rzut 3-dzielny, z zakrystią na osi, zamkniętą 3-bocznie. Prezbiterium kwadratowe. Wejście do zakrystii na osi. Nawa kwadratowa, szersza.

Kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny w Samoklęskach. Kościół usytuowany na skraju wsi, przy drodze, otoczony był kamiennym murem, obecnie nieistniejącym (ob. kamienne ogrodzenie). Wzniesiony w latach z 1844-50 r., murowany, otynkowany, na rzucie prostokąta z przybudówką od strony wschodniej. Jednonawowy z zakrystią i skarbcem w części wschodniej. Dach nad nawą dwuspadowy, nad przybudówką wielopołaciowy. Przy kościele znajduje się dzwonnica, murowana z cegły, trójkondygnacyjna. Powstała łącznie z kościołem.

Dawny kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela w Załężu (rejestr zabytków nr A-163 z 06.04.1972 r.). Zgodnie z przekazem Jana Długosza kościół w Załężu miał istnieć już w XV w. Świątynia ta spłonęła w 1753 r. W jej miejscu w 1760 r. stanął istniejący kościół, który w 1883 r. rozbudowany został o boczne aneksy oraz obszerny babiniec podwieżowy. W 1952 r. do płd. ściany prezbiterium dostawiono obszerną dobudówkę, mieszczącą salę katechetyczną.

Kościół drewniany, na kamiennym podmurowaniu, ściany konstrukcji zrębowej, od zewnątrz szalowane deskami. Wieża konstrukcji słupowo-ramowej, z obszernym babiniec w przyziemiu. Prezbiterium na rzucie prostokąta, od wsch. zamknięte trójbocznie, węższe od nawy. Do jego płn. ściany dostawiona zakrystia na rzucie prostokąta, dostępna z prezbiterium. Od płd. do prezbiterium dostawiona obszerna kaplica na rzucie prostokąta, od wsch. zamknięta trójbocznie.

Kościół otoczony jest kamiennym murem w którym ulokowano dwie bramy wejściowe oraz cztery wnękowe kapliczki (obecnie zachowane trzy). Pierwotnie mur ogrodzeniowy wyznaczał zasięg cmentarza przykościelnego. W 1944 r. w obwodzie muru, w miejscu zniszczonego przez piorun drzewa, wybudowana została drewniana kaplica mszalna pw. Serca pana Jezusa, rozebrana pod koniec lat 90-tych XX w.

Kaplica cmentarna w Załężu (rejestr zabytków nr A-1210 z 31.12.2013 r.). Kaplica murowana z cegły, na planie prostokąta, łukowato zamkniętego od strony zach. Zbudowana staraniem Edwarda Glewskiego oraz rodziny Stawiarskich z Woli Dębowieckiej, ukończona w 1882 r. Miejsce pochówku Glewskich¹¹. Początkowo w kaplicy odprawiane były nabożeństwa.

➤ **Założenia obronne**

Do tego typu budowli zaliczają się ruiny zamku (fortalicjum) na Górze Zamkowej w Mrukowej (nr rejestru zabytków A-691 z 22.12.1971 r.) oraz ślady kazimierzowskiego zamku w Osieku Jasielskim (nr rejestru zabytków C-4 z 10.07.2007 r.).

Pierwsze wzmianki o zamku w Mrukowej pochodzą od Jana Długosza, który wspominając zamczysko nazwał je „starożytnymi ruinami”, co wskazuje, że już w XV w., od dawna nie spełniało swojej roli. Góra Zamczysko w Mrukowej wznosi się około 150 m ponad środkową część wsi. Stoki są dość strome, skaliste, porośnięte lasem mieszanym. Pierwsze badania sondażowe zostały przeprowadzone w 1953 r.¹² Partia szczytowa, zajmowana przez dawne fortalicjum, przedstawia się w formie silnie wydłużonego owalu, którego średnice nie przekraczają 22 i 50 m. Średnica większa, przebiegająca grzbietem wzniesienia, rozpoczyna się po stronie wschodniej krawędzią wyraźnie widocznej fosy, której głębokość dochodzi do 4 m i kończy się dosyć nieczytelnym spadkiem po stronie zachodniej. W pobliżu płn. - zach. krańca przestrzeni Zamczyska znajdują się pozostałości ruin murów prawdopodobnie baszty, wykonanej ze średnich bloków miejscowego piaskowca wiązanego zaprawą wapienną z dużą domieszką piasku. Niedaleko, w kierunku wsch., występuje niewielkie zakłębienie koliste ok. 2,5 m średnicy, nazywane studnią. Wykopy sondażowe zostały założone na kulminacji Zamczyska. Ujawniły one istnienie warstwy kulturowej, w której znajdowało się niewiele fragmentów naczyń datowanych na XIII/XIV - XIV/XV w. i sporo polepy.

¹¹ Edward Glewski był na pocz. 2 poł. XIX w. dyrektorem szkoły żeńskiej w Odessie, lecz za działalność polityczną został wydany przez władze carskie. Wraz z rodziną przybył do Galicji i zamieszkał u swoich krewnych Stawiarskich w dworku w Woli Dębowieckiej. Po śmierci najbliższej rodziny został wyświęcony w wieku 66 lat na kapłana.

¹² Badania A. Żaki i S. Kozieł.

Ślady zamku w Osieku Jasielskim występują w postaci piwnic o grubych murach, zlokalizowane są na wzgórzu, w południowej części miejscowości. Mimo, że nie przeprowadzono badań, przyjmuje się, że istniał tu zamek. Szczyt wzgórza zwany jest zamczyskiem.

➤ **Cmentarze**

Na obszarze gminy Osiek Jasielski występują następujące nekropolie:

- cmentarz rzym. - kat. w Osieku Jasielskim z XIX w., położony wśród pól, w pld. części wsi.
- cmentarz grekokatolicki w Pielgrzymce z XIX w., położony wśród pól, ok. 200 m na pln. od cerkwi pw. św. Michała Archanioła.
- cmentarz choleryczny w Pielgrzymce z 1831 r., położony wśród pól, z zachowanym nagrobkiem proboszcza parafii w Pielgrzymce ks. Lwa Paryłowicza.
- cmentarz rzym.-kat. w Samoklęskach z 1952 r., położony obok kościoła parafialnego pw. św. Marii Magdaleny.
- cmentarz rzym. - kat. w Samoklęskach "stary" XIX w., położony wśród pól, ok. 200 m od kościoła parafialnego pw. św. Marii Magdaleny i ok. 300 m od szosy Gorlice-Dukla.

➤ **Architektura drewniana, świecka**

Na terenie gminy Osiek Jasielski licznie występowały drewniane domy mieszkalne, obecnie duża ich część już nie istnieje bądź została gruntownie przebudowana.

Niezwykle interesującym przykładem architektury drewnianej z terenu gminy są drewniane wiatraki, do dziś zachowało się ich niewiele. Przykładem jest wiatrak w Samoklęskach z 1936 r., drewniany, osadzony na betonowej platformie, z osią obrotu pośrodku. Wiatrak konstrukcji słupowo-ramowej, spięty ryglami. Jeden ze słupów narożnych pełni funkcję podwalinicy. Budynek oszalowany pionowo z listwą uszczelniającą. Kryty daszkiem namiotowym, 4-spadowym, konstrukcji krokwiowo-płatowej, odeskowanym i obitym papą. Turbina wykonana jest z rurek stalowych, spiętych 2-obręczami, z opierzeniem z deszczulek. Budynek ustawiany jest do wiatru za pomocą dyszla. Budynek wiatraka prezentuje formę typową dla obszaru Pogórza karpackiego. Jest to wiatrak małych rozmiarów obsługujący jedno gospodarstwo. W sposób nietypowy rozwiązane jest narożne ustawienie wału napędowego oraz sposób usztywnienia konstrukcji budynku. Nietypowy jest również sposób umieszczenia turbiny, która zazwyczaj znajdowała się na wierzchołku dachu. Podobne wiatraki występują w miejscowości Mrukowa (1936 r.) i Załęże (1927 r.). Również drewniane, o konstrukcji słupowo-ramowej, oszalowane pionowo, z daszkiem namiotowym, 4-spadowym, krytym blachą z narożnie ustawionym wałem napędowym.

➤ **Kapliczki**

Na terenie gminy Osiek Jasielski zewidencjonowanych jest 32 kapliczki. W skład ten wchodzi kapliczki słupowe, domkowe, figury, krzyże przydrożne oraz pomniki/obeliski. Czas powstania wszystkich tych obiektów przypada na cały okres XIX w. oraz początek XX w. Zabytki te są dziełami artystów ludowych. Najwięcej jest zachowanych kapliczek domkowych i pseudo domkowych. Druga grupę stanowią kapliczki słupowe, w postaci dwu i trzy kondygnacyjnych słupów z półkuliście zamkniętymi wnękami, w których eksponowane są rzeźby świętych. Kapliczki w formie figur występują nielicznie: figura Matki Boskiej oraz figura św. Floriana w Osieku Jasielskim (wpisana do rejestru zabytków pod nr B-115).

Ponadto w Pielgrzymce znajduje się pomnik Talerhofski poświęcony ofiarom obozu koncentracyjnego z okresu I wojny światowej. Kompozycja złożona z trzech prostopadłościennych bloków betonowych. Na pionowej "nastawie" ryta inskrypcja, nad nią zaś, wklęsły relief krzyża wschodniego

Natomiast w Załężu na wprost bramy wejściowej do kościoła usytuowany jest kamienny obelisk z wnękami na figury. Miał on być postawiony na grobie zmarłych dzieci, krewnych kolatora kościoła załęskiego i przebywających w dworze w Woli Dębowskiej. Dzieci miały urodzić się w Dębowie i żyć w 2 połowie XVIII wieku. Według innej tradycji „pod obeliskiem pochowano ekonoma dworskiego, który był innowiercą. Żywa jest również dziś tradycja, jakoby obelisk nie był żadnym

nagrobkiem, lecz został zbudowany po to, aby wychodzącym z kościoła ludziom nie rzucał się w oczy istniejący na wprost browar.”¹³

5.2.3 Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. **Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.** Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Większość stanowisk archeologicznych została rozpoznana „powierzchniowo” podczas dużego projektu realizowanego już od końca lat 70 XX wieku, jest to Archeologiczne Zdjęcie Polski. Poszukiwania stanowisk archeologicznych prowadzone są głównie metodą tzw. badań powierzchniowych, czyli obserwacji powierzchni zaoranych pól wiosną i jesienią. Dodatkowo wykorzystuje się informacje ze źródeł archiwalnych oraz wywiady z mieszkańcami danej miejscowości. Badania powierzchniowe uzupełniane są metodami archeologii lotniczej.

Terytorium Polski podzielono na prostokąty mapy w skali 1:25 000, z których każdy oznaczony jest numerem. Prostokąty te, zwane arkuszami AZP, mają rozmiary ok. 5 x 7 km (35 km kw.). Dla każdego stanowiska archeologicznego, znanego z literatury, informacji archiwalnych, bądź też nowo odkrytego, sporządza się Kartę Ewidencji Stanowiska Archeologicznego (KESA). Dane z AZP powinny być uwzględnione w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Obszar Gminy Osiek Jasielski znajduje się na 6 obszarach AZP: 111-70, 111-71, 112-70, 112-71, 113-70, 113-71. Zinventaryzowano 115 stanowisk archeologicznych, 4 z nich zostały wpisane do rejestru zabytków. Stanowisko Mrukowa - Góra Zamkowa 1 (AZP 113-71/1) i Osiek Jasielski 1 (AZP 111-71/ 57) są to zamczyska związane z późnym średniowieczem. Dwa pozostałe stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków, Świerchowa 1 (AZP 111-71/76) oraz Świerchowa 3 (AZP 111-71/78) są związane z okresem późnego okresu rzymskiego. Pozostała część stanowisk figuruje w ewidencji konserwatorskiej i jest związana z okresem od neolitu aż po czasy nowożytny (relikty nieistniejącej wsi Pielgrzymka są datowane od połowy XVIII wieku aż po lata 40-te XX w. kiedy wieś ta została wysiedlona, figuruje ona jako stanowisko archeologiczne Pielgrzymka 1 AZP 113-70/5).

Na 115 wszystkich zewidencjonowanych stanowisk badacze nie określili bądź określili bardzo ogólnikowo chronologię jako okres prahistoryczny w jedynie 15 przypadkach (13 %). W przypadku stanowisk i badań AZP należy pamiętać iż zasięg stanowisk jest określany ramowo i często zabytki mogą występować na większym obszarze. Dodatkowo wyniki tych badań są zależne od wykorzystania rolniczego danego terenu. Ponadto należy zwrócić uwagę iż określanie wartości poznawczej na podstawie ilości znajdujących podczas tych badań zabytków może być mylące, tzn. stanowiska

¹³ ks. Władysław Pykosz, „Parafia Załęże w latach 1805 – 1918”, str. 37.

bardziej zniszczone działalnością rolniczą mogą dawać „lepsze” wyniki w postaci dużej ilości materiału zabytkowego, w rzeczywistości stanowisko archeologiczne przedstawia mniejszą wartość poznawczą ze względu na jego zniszczenie.

W przypadku terenu gminy Osiek Jasielski w większości przypadków funkcja stanowisk archeologicznych została określona jako ślad osadnictwa lub punkt osadniczy. Oznacza to iż odkryto w miejscach określonych jako stanowiska pojedyncze lub kilkuelementowe zbiory znalezisk. W mniejszej ilości przypadków możemy mówić o osadzie. Na terenie gminy występuje również obiekt określony jako grodzisko oraz jest mowa o 2 zamczyskach.

Pierwsze ślady osadnictwa wiązane są z okresem neolitu. W kartach ewidencyjnych możemy znaleźć informacje o stanowiskach określonych jako neolityczne, w tym jedno określające przynależność kulturową jako kultura ceramiki sznurowej (Załącze 2, AZP 111-71/41). Na tym stanowisku odnaleziono charakterystyczną siekierkę z krzemienia pasiastego. Jest tutaj kilkanaście stanowisk z chronologią określoną jako neolityczna, jednak brak dokładniejszych określeń kultur archeologicznych. Stosunkowo licznie reprezentowane są stanowiska archeologiczne z chronologią określoną jako epoka brązu - wczesna epoka żelaza, grupują się one na obszarze 111-71 w okolicach miejscowości Świerchowa. Późniejsze osadnictwo również występuje stosunkowo licznie. Warto zwrócić uwagę na dwa stanowiska z późnego okresu rzymskiego z miejscowości Świerchowa wpisane do rejestru zabytków (Świerchowa 1 AZP 111-71/76 oraz Świerchowa 3 AZP 111-71/78). Na terenie gminy występują również stanowiska datowane od wczesnego średniowiecza po czasy nowożytne. W kartach KESA dwa obiekty późnośredniowieczne określone są jako zamczyska. Są to obiekty w Mrukowej (Mrukowa Góra Zamczysko 1, AZP 113-711) oraz w Osieku Jasielskim (Osiek Jasielski 1, AZP 111-71/57). Obydwa relikty wpisane są do rejestru zabytków.

Ciekawym przykładem zabytku archeologicznego związanego z czasami nowożytnymi a nawet współczesnymi jest stanowisko Pielgrzymka 1 (AZP 113-70/5) będące reliktem wsi Łemkowskiej wysiedlonej w latach 40 w ramach akcji Wisła.

Istotne jest okresowa weryfikacja ilości stanowisk archeologicznych, badania AZP prowadzone są od końca lat 70 i cały czas uzupełniane o nowe dane. W przypadku gminy Osiek Jasielski większość badań wykonywana była w latach 90-tych XX w., jedynie obszar 113-70 był badany w roku 2015.

Zestawienie stanowisk archeologicznych z terenu gminy Osiek Jasielski przedstawiono w tabeli nr 5.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2019 r., poz. 730) stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Osiek Jasielski funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis

zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określonej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo, którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Na terenie gminy Osiek Jasielski znajduje się 9 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i tym samym objętych ochroną prawną. Poniższa tabela przedstawia zestawienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków w podziale na poszczególne miejscowości.

Tabela 1. Zabytki nieruchome gminy Osiek Jasielski wpisane do rejestru zabytków.

L.p.	Miejscowość	Numer	Obiekt	Datowanie	Numer rejestru	Data wpisu do rejestru
1	Mrukowa	Góra Zamkowa	fragment murów	1500-1699 r.	A-691	22.12.1971 r. (A-a 47/1990)
2	Osiek Jasielski		d. kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego	XV/XVI w., 1640 r.	A-1406 (d. 157)	31.03.1972 r. (pierwszy wpis do rej. zab. pochodzi z 03.03.1930 r.)
3	Osiek Jasielski	wokół kościoła	mur ogrodzeniowy wraz z kapliczkami d. Kościoła parafialnego pw. Przemienienia Pańskiego	1800-1850 r.	A-1406 (d. 157)	31.03.1972 r. (pierwszy wpis do rej. zab. pochodzi z 03.03.1930 r.)
4	Pielgrzymka		prawosławna (d. grekokatolicka) cerkiew pw. św. Michała Archanioła	k. XVIII w., 1870-72 r.	A-74	31.01.1985 r.
5	Pielgrzymka		brama przy cerkwi pw. Św. Michała Archanioła	1870 r.	A-74	31.01.1985 r.
6	Załęże		d. kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela	1760 i 1883 r.	A-163	06.04.1972 r.
7	Załęże	wokół kościoła	mur ogrodzeniowy d. kościoła parafialnego pw. Św. Jana Chrzciciela	1800-1850 r.	A-163	06.04.1972 r.
8	Załęże		brama d. kościoła parafialnego św. Jana Chrzciciela	1760 r.	A-163	06.04.1972 r.
9	Załęże	na cmentarzu	kaplica grobowa Glewskich	1882 r.	A-1210	31.12.2013 r.

5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia,

których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Poniższa tabela przedstawia zestawienie obiektów ruchomych wpisanych do rejestru zabytków w podziale na poszczególne miejscowości.

Tabela 2. Zabytki ruchome Gminy Osiek Jasielski wpisane do rejestru zabytków.

L.p.	Miejscowość/obiekt	Zabytek	Nr rej. zabytków
1	Osiek Jasielski - dawny kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego	Ornat biały z XVIII w.	B-68 22.05.1971 r.
2	Osiek Jasielski - dawny kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego	Wyposażenie i wystrój kościoła parafialnego	B-136 31.03.1972 r.
3	Osiek Jasielski - dawny kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego	Sukienka z obrazu <i>Salvator Mundi</i> , deska z figuralną polichromią	B-381 17.02.2011 r.
4	Osiek Jasielski - Plac Rynkowy	Kamienna figura św. Floriana na placu rynkowym	B-115 27.01.2005 r.
5	Pielgrzymka - cerkiew prawosławna pw. św. Michała Archanioła	Wyposażenie i wystrój malarski cerkwi	B-83 01.10.2003 r.
6	Samokłęski - kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny	Gotycka chrzcielnica kamienna z XV w.	B-575 (stary nr rej. B-42) 24.04.1970 r.
7	Załęże - dawny kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela	Obraz tablicowy Matki Boskiej z Dzieciątkiem z ołtarza głównego	B - 76 22.05.1971 r.
8	Załęże - dawny kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela	Wyposażenie i wystrój kościoła	B-138 06.04.1972 r.
9	Załęże - dawny kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela	Wyposażenie wraz z polichromią	B-351 06.07.2010 r.

5.3.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Osiek Jasielski występują 4 stanowiska archeologiczne wpisanych do rejestru zabytków.

Tabela 3. Stanowiska archeologiczne Gminy Osiek Jasielski wpisane do rejestru zabytków.

L.p.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Funkcja obiektu	Chronologia	Nr rej. zabytków
1	Mrukowa - Góra Zamkowa	113-71	1	1	zameczysko	XIII-XV w.	A-691 22.12.1971 (A-a 47/1990)
2	Osiek Jasielski	111-71	1	57	zameczysko	późne średniowiecze	C-4 10.08.2007 r.
3	Świerchowa	111-71	1	76	osada	późny okres rzymski	A-534 22.12.1969 r. C-27 11.08.2008 r.
4	Świerchowa (to jest to samo stanowisko co Świerchowa nr 1, AZP 11-71/76)	111-71	3	78	śląd osadnictwa	późny okres rzymski	A-535 22.12.1969 r.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. nr 113 poz. 661).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Osiek Jasielski została sporządzona w 2019 r.¹⁴ i zawiera łącznie 183 obiekty (68 zabytki nieruchome oraz 115 stanowiska archeologiczne). Występują w niej

¹⁴ Zarządzenie Nr 104/2019 Wójta Gminy Osiek Jasielski z dnia 18.09.2019 r.

obiekty wpisane są do rejestru zabytków województwa podkarpackiego (łącznie 14 obiektów) oraz obiekty znajdujące się na kartach adresowych GEZ (nie figurujące w rejestrze).

W gminie Osiek Jasielski budynki ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków prezentują w większości bardzo dobry (20 na 68 zabytki) lub dobry stan zachowania (39 na 68 zabytki). Wśród obiektów dominują kapliczki (łącznie 32 zabytki) w dobrym lub bardzo dobrym stanie technicznym. Następną grupę stanowią obiekty o funkcji sakralnej (m.in. kościoły/cerkwie - Osiek Jasielski, Pielgrzymka, Samokłęski, Załęże; mury wokół kościołów - Osiek Jasielski, Załęże; bramy - Pielgrzymka; kaplica cmentarna - Załęże; plebanie - Samokłęski i Załęże; cmentarze - rzym.-kat. w Osieku Jasielski, gr. kat. - prawosławny i choleryczny w Pielgrzymce, rzym.-kat. w Samoklęskach i rzym.-kat. w Załężu). One również prezentują dobry lub bardzo dobry stan zachowania.

Stan zaniedbany występuje w przypadku 5 obiektów: dawna remiza strażacka oraz dawna drewniana szkoła w Czekaju, cmentarz choleryczny i murowana piwnica (obok nr 56), pozostałości parku dworskiego oraz wiatrak (naprzeciw nr 148) w Samoklęskach. Zły stan techniczny prezentuje kaplica cmentarna w Załężu (w trakcie remontu). Bardzo zły stan prezentują natomiast ruiny zamku w Mrukowej.

Większość zabytków pochodzi z XIX lub pocz. XX w. Wyjątek stanowią pozostałości fragmentów murów na Górze Zamkowej (XVI-XVII w.), obramowanie źródelka w Mrukowej (XIII w., przebudowane w 1998 r.), drewniany kościół w Osieku Jasielskim (XV/XVI w.), cerkiew w Pielgrzymce (k. XVIII w.) oraz kościół drewniany w Załężu (1760 r.).

Podsumowując ogólny stan zachowania zabytków występujących w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Osiek Jasielski należy uznać za dobry. Stosunek liczbowy obiektów o korzystnej kondycji (bardzo dobry i dobry) w stosunku do niezadowolającej (zaniedbany, zły, ruina) wynosi: 59/7.

Tabela 4. Zabytki nieruchome znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Osiek Jasielski.

L.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Materiał	Nr działki	Datowanie	Numer rejestru	Data wpisu do rejestru
1	Czekaj	na skrzyżowaniu dróg, przy wjeździe do wsi	kapliczka	mur	105	1800-1805 r.		
2	Czekaj	obok nr 7	kapliczka	mur	309	1850-1899 r.		
3	Czekaj	obok nr 11	remiza strażacka, ob. nieużytkowana	drew	229	1925-1950 r.		
4	Czekaj	obok nr 11	szkoła, ob. nieużytkowana	drew	230	1925 r.		
5	Czekaj	obok nr 37	kapliczka	kam	156/22	1850-1875 r.		
6	Czekaj	obok nr 46	kapliczka	mur	219	1870 r.		
7	Czekaj	obok nr 54	kapliczka	mur	243/1	1825-1850 r.		
8	Czekaj	obok nr 63	kapliczka	mur	301/1	k. XIX w.		
9	Mrukowa	Góra Zamkowa	fragment murów	mur		1500-1699 r.	A-691	22.12.1971 r. (A-a 47/1990)
10	Mrukowa	las nad Szczawą	kaplica	mur	705	1906 r.		
11	Mrukowa	las nad Szczawą	źródło - obramowanie (przebudowane w 1998 r.)	mur	705	XIII w. ?, XIX/XX w., 1998 r.		
12	Mrukowa	las nad Szczawą	kapliczka	kam	705	1850-1875 r.		
13	Mrukowa	las nad Szczawą	szopa	drew	705	1906 r.		
14	Mrukowa	8	szkoła	mur	288	1890-1910 r.		
15	Mrukowa	obok szkoły	kapliczka	mur	288	1850-1875 r.		
16	Mrukowa	obok nr 72	piwnica	mur	349	1890-1910 r.		
17	Mrukowa	obok nr 74	kapliczka	mur	344	1850-1875 r.		
18	Mrukowa	obok nr 124	wiatrak	drew	357/5	1927 r.		
19	Osiek Jasielski		zespół małomiasteczkowy			XIII/XIV w.		
20	Osiek Jasielski		d. kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego	drew	687	XV/XVI w., 1640 r.	A-1406 (d. 157)	31.03.1972 r. (pierwszy wpis do rej. zab. pochodzi z 03.03.1930 r.)
21	Osiek Jasielski	wokół kościoła	mur ogrodzeniowy wraz z kapliczkami d. Kościoła parafialnego pw. Przemienienia Pańskiego	mur	687	1800-1850 r.	A-1406 (d. 157)	31.03.1972 r. (pierwszy wpis do rej. zab. pochodzi z 03.03.1930 r.)
22	Osiek Jasielski	plac rynkowy	figura św. Floriana	kam	659	1906 r.	B-115	27.01.2005 r.
23	Osiek Jasielski		szkoła, ob. przedszkole	mur	1160	1850-1899 r.		
24	Osiek Jasielski	przy drodze do Żmigrodu	kapliczka	mur	1165	1850-1875 r.		
25	Osiek Jasielski	obok nr 70	figura przydrożna	kam	529/3	1890-1910 r.		
26	Osiek Jasielski	obok nr 135	kapliczka	mur	732	1912 r.		
27	Osiek Jasielski	obok nr 178	kapliczka św. Jana Nepomucena	mur	680/2	1860-1899 r.		
28	Osiek Jasielski	obok nr 193	kapliczka	mur	756/1	1850-1875 r.		

29	Osiek Jasielski	na skrzyżowaniu, przy wjeździe do wsi	kapliczka	mur.	677/6	k. XIX w.		
30	Osiek Jasielski		cmentarz rzym. - kat.		731	XIX w.		
31	Pielgrzymka		prawosławna (d. grekokatolicka) cerkiew pw. św. Michała Archaniola	drew	463/12	k. XVIII w., 1870-72 r.	A-74	31.01.1985 r.
32	Pielgrzymka		brama przy cerkwi pw. Św. Michała Archaniola	drew	463/12	1870 r.	A-74	31.01.1985 r.
33	Pielgrzymka	obok cerkwi	krzyż misyjny	drew	463/12	1930 r.		
34	Pielgrzymka		cmentarz gr. kat. - prawosławny		363	XIX w.		
35	Pielgrzymka		cmentarz choleryczny		404	1831 r.		
36	Pielgrzymka	Samokłęski-Kłopotnica	krzyż przydrożny	kam	1774	1892 r.		
37	Pielgrzymka	skrzyżowanie dróg	pomnik talerhofski	mur	1774	po 1914 r.		
38	Pielgrzymka	obok nr 56	piwnica	mur	153	1890-1910 r.		
39	Samokłęski		kościół parafialny pw. Św. Marii Magdaleny	mur	819	1844-1850 r.		
40	Samokłęski		dzwonnica kościelna	mur	819	1844-1850 r.		
41	Samokłęski		cmentarz rzym. - kat. "stary"		854	XIX w.		
42	Samokłęski	obok nr 109	kapliczka	mur	831	1875-1899 r.		
43	Samokłęski	125	plebania	mur	818/6	1900-1925 r.		
44	Samokłęski	obok nr 170	kapliczka	mur	1103/1	1850-1875 r.		
45	Samokłęski	obok nr 184	kapliczka	mur	1113	1886 r.		
46	Samokłęski	obok nr 201	kapliczka	mur	1098	1850-1875 r.		
47	Samokłęski	naprzeciwko nr 148	wiatrak	drew	807	1936 r.		
48	Samokłęski	obok przystanku PKS	kapliczka	kam	1073	1850-1875 r.		
49	Samokłęski	przy drodze Czekań-Samokłęski	park dworski		705/1, 705/2, 733/2, 733/3, 733/4	1775-1825 r.		
50	Samokłęski	przy skrzyżowaniu dróg, przy drodze Samokłęski-Nowy Żmigród	kapliczka	mur.	768	XIX w.		
51	Samokłęski	przy drodze Samokłęski-Nowy Żmigród	kapliczka	mur.	563/1	XIX w.		
52	Świerchowa	naprzeciw nr 122	kapliczka	kam	240	1875-1899 r.		
53	Świerchowa		szkoła	mur	128/1	1912 r.		
54	Załęże		d. kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela	drew	192	1760 i 1883 r.	A-163	06.04.1972 r.

55	Załęże	wokół kościoła	mur ogrodzeniowy d. kościoła parafialnego pw. Św. Jana Chrzciciela	mur	192	1800-1850 r.	A-163	06.04.1972 r.
56	Załęże		brama d. kościoła parafialnego św. Jana Chrzciciela	mur	192	1760 r.	A-163	06.04.1972 r.
57	Załęże	przed kościołem	obelisk	mur	192	1750-1799 r.		
58	Załęże	na cmentarzu	kaplica grobowa Glewskich	mur	303	1882 r.	A-1210	31.12.2013 r.
59	Załęże		cmentarz rzym. - kat.		303	XIX w.		
60	Załęże		szkoła	mur	190	1925 r.		
61	Załęże	4	plebania	drew	193	1939-1942 r.		
62	Załęże	obok nr 21	kapliczka	mur	700/1	1890-1910 r.		
63	Załęże	obok nr 100	wiatrak	drew	96	1936 r.		
64	Załęże Markuszka	obok nr 112	kapliczka	mur	615/4	1882 r.		
65	Załęże Markuszka	obok nr 119	piwnica	mur	609	1890-1910 r.		
66	Zawadka Osiecka	obok nr 4	kapliczka	mur	1160	1900-1925 r.		
67	Zawadka Osiecka	obok nr 41	kapliczka	mur	814	1800-1850 r.		
68	Zawadka Osiecka	obok nr 74	kapliczka	mur	617	1850-1875 r.		

Tabela 5. Stanowiska archeologiczne występujące na terenie Gminy Osiek Jasielski.

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Nr rejestru zabytków
1	Czekaj	112-71	1	62	ślad osadnictwa	późny okres rzymski (k. przeworska)	
2	Czekaj	112-71	2	63	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	okres rzymski ? okres prahistoryczny	
3	Czekaj	112-71	3	64	punkt osadniczy ślad osadnictwa ślad osadnictwa	epoka brązu okres rzymski (k. przeworska) okres prahistoryczny	
4	Czekaj	112-71	4	65	ślad osadnictwa	późny okres rzymski (k. przeworska)	
5	Mrukowa	112-71	3	2	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa osada	epoka brązu późny okres rzymski? wczesne średniowiecze? późne średniowiecze	
6	Mrukowa	112-71	4	3	osada	późne średniowiecze	
7	Mrukowa	112-71	5	4	ślad osadnictwa	późne średniowiecze	
8	Mrukowa	112-71	6	5	ślad osadnictwa	okres prahistoryczny	
9	Mrukowa	112-71	7	6	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	późny okres rzymski średniowiecze	

10	Mrukowa	112-71	8	7	śląd osadnictwa	okres prahistoryczny (neolit ?)	
11	Mrukowa	112-71	9	8	śląd osadnictwa	okres prahistoryczny	
12	Mrukowa	112-71	10	9	osada	późny okres rzymski (k. przeworska)	
13	Mrukowa	112-71	11	10	śląd osadnictwa	późny okres rzymski (k. przeworska)	
14	Mrukowa	113-71	13	3	śląd osadnictwa	okres prahistoryczny	
15	Mrukowa	113-71	14	4	śląd osadnictwa	okres rzymski (k. przeworska)	
16	Mrukowa	113-71	15	5	śląd osadnictwa	epoka brązu	
17	Mrukowa Zapłocie	112-71	2	1	śląd osadnictwa	okres lateński	
18	Mrukowa - Góra Zamczysko	113-71	1	1	zamczysko	XIII-XV w.	A-691 22.12.1971 (A-a 47/1990)
19	Mrukowa - Góra Zamczysko	113-71	12	2	grodzisko?	wczesne średniowiecze?	
20	Osiek Jasielski	111-71	1	57	zamczysko	późne średniowiecze	C-4 10.08.2007 r.
21	Osiek Jasielski	111-71	2	58	śląd osadnictwa	neolit	
22	Osiek Jasielski	111-71	3	59	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich	
23	Osiek Jasielski	111-71	4	60	śląd osadnictwa	epoka brązu - wczesna epoka żelaza?	
24	Osiek Jasielski	111-71	5	61	śląd osadnictwa osada	neolit - wczesna epoka brązu epoka brązu	
25	Osiek Jasielski	111-71	6	62	śląd osadnictwa	neolit - wczesna epoka brązu	
26	Osiek Jasielski	111-71	7	63	osada?	epoka brązu	
27	Osiek Jasielski	111-71	8	64	śląd osadnictwa	epoka brązu?	
28	Osiek Jasielski	112-71	9	66	osada	późny okres rzymski (k. przeworska)	
29	Osiek Jasielski	112-71	10	67	śląd osadnictwa	późny okres rzymski (k. przeworska)	
30	Osiek Jasielski	112-71	11	68	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	późny okres rzymski (k. przeworska) wczesne średniowiecze późne średniowiecze	
31	Osiek Jasielski	112-71	12	69	punkt osadniczy śląd osadnictwa	późny okres rzymski (k. przeworska) późne średniowiecze	
32	Osiek Jasielski	112-71	13	70	śląd osadnictwa punkt osadniczy osada śląd osadnictwa	neolit epoka brązu okres rzymski (k. przeworska) późna faza wczesnego średniowiecza	
33	Osiek Jasielski	112-71	14	71	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	późny okres rzymski (k. przeworska) wczesne średniowiecze	
34	Osiek Jasielski	112-71	15	72	śląd osadnictwa	okres rzymski (k. przeworska)	
35	Osiek Jasielski	112-71	16	73	punkt osadniczy	późny okres rzymski (k. przeworska)	
36	Osiek Jasielski	112-71	17	74	śląd osadnictwa	epoka kamienia - wczesna epoka brązu	
37	Osiek Jasielski	112-71	18	75	śląd osadnictwa	epoka kamienia - wczesna epoka brązu	
38	Osiek Jasielski	112-71	19	76	śląd osadnictwa	okres prahistoryczny	
39	Osiek Jasielski	112-71	20	77	śląd osadnictwa	epoka kamienia - wczesna epoka brązu	
40	Osiek Jasielski	112-71	21	78	śląd osadnictwa	epoka kamienia - wczesna epoka brązu	
41	Osiek Jasielski	112-71	22	79	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze	

42	Osiek Jasielski	112-71	23	80	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres rzymski (k. przeworska) późne średniowiecze	
43	Osiek Jasielski	112-71	24	81	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia - wczesna epoka brązu okres rzymski (k. przeworska)	
44	Osiek Jasielski	112-71	25	82	śląd osadnictwa	okres prahistoryczny	
45	Osiek Jasielski	112-71	26	83	punkt osadniczy	okres rzymski (k. przeworska)	
46	Osiek Jasielski	112-71	27	84	osada	późny okres rzymski (k. przeworska)	
47	Osiek Jasielski	112-71	28	85	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit - wczesna epoka brązu okres rzymski ?	
48	Pielgrzymka	113-70	1	5	nieistniejąca wieś	Osada założona w połowie XVIII w., miejscowość została wysiedlona w latach 1945-47	
49	Pielgrzymka	113-70	2	6	huta szkła	Od lat 60-tych XVIII w. po I poł. XIX w.	
50	Samokłęski	112-71	1	11	zameczysko	XIV-XV w.	
51	Samokłęski	112-71	2	12	osada punkt osadniczy	późny okres rzymski (k. przeworska) późne średniowiecze	
52	Samokłęski	112-71	3	13	punkt osadniczy osada punkt osadniczy śląd osadnictwa	Ha-LT późny okres rzymski (k. przeworska) okres prahistoryczny późne średniowiecze	
53	Samokłęski	112-71	4	14	śląd osadnictwa	późny okres rzymski (k. przeworska)	
54	Samokłęski	112-71	5	15	śląd osadnictwa	okres rzymski (k. przeworska)	
55	Samokłęski	112-71	6	16	osada	EB - Ha?	
56	Samokłęski	112-71	7	17	śląd osadnictwa	okres rzymski (k. przeworska)	
57	Samokłęski	112-71	8	18	śląd osadnictwa	okres prahistoryczny	
58	Samokłęski	112-71	9	19	śląd osadnictwa	okres rzymski (k. przeworska)	
59	Samokłęski	112-71	10	20	śląd osadnictwa	okres prahistoryczny	
60	Samokłęski	112-71	11	21	śląd osadnictwa	późny okres rzymski (k. przeworska)	
61	Samokłęski	112-71	12	22	śląd osadnictwa	późny okres rzymski (k. przeworska)	
62	Samokłęski	112-71	13	23	punkt osadniczy osada śląd osadnictwa	Ha-LT okres rzymski (k. przeworska) okres prahistoryczny	
63	Samokłęski	112-71	14	24	osada	późny okres rzymski (k. przeworska)	
64	Samokłęski	112-71	15	25	śląd osadnictwa	okres prahistoryczny	
65	Samokłęski	112-71	16	26	śląd osadnictwa	okres prahistoryczny	
66	Samokłęski	112-71	17	27	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka brązu średniowiecze	
67	Samokłęski	112-71	18	28	śląd osadnictwa	epoka brązu?	
68	Samokłęski	112-71	19	29	śląd osadnictwa	neolit	
69	Samokłęski	112-71	20	30	śląd osadnictwa	epoka kamienia	
70	Samokłęski	112-71	21	31	kopiec ziemny kurhan?	okres nowożytny	

71	Świerchowa	111-71	1	76	osada	późny okres rzymski	A-534 22.12.1969 r. C-27 11.08.2008 r.
72	Świerchowa	111-71	2	77	osada		
73	Świerchowa	111-71	3	78	śląd osadnictwa	późny okres rzymski	A-535 22.12.1969 r.
74	Świerchowa	111-71	4	79	śląd osadnictwa	neolit - wczesna epoka brązu	
75	Świerchowa	111-71	5	80	śląd osadnictwa	późny okres rzymski	
76	Świerchowa	111-71	6	81	śląd osadnictwa	okres prahistoryczny	
77	Świerchowa	111-71	7	82	punkt osadniczy	epoka brązu - wczesna epoka żelaza	
78	Świerchowa	111-71	8	83	śląd osadnictwa	okres prahistoryczny	
79	Świerchowa	111-71	9	84	punkt osadniczy	epoka brązu - wczesna epoka żelaza	
80	Świerchowa	111-71	10	85	śląd osadnictwa osada	neolit - wczesna epoka brązu epoka brązu - wczesna epoka żelaza	
81	Świerchowa	111-71	11	86	punkt osadniczy	epoka brązu - wczesna epoka żelaza	
82	Świerchowa	111-71	12	87	śląd osadnictwa	okres prahistoryczny	
83	Świerchowa	111-71	13	88	punkt osadniczy osada	neolit - wczesna epoka brązu epoka brązu - wczesna epoka żelaza	
84	Świerchowa	111-71	14	89	śląd osadnictwa	epoka brązu - wczesna epoka żelaza?	
85	Świerchowa	111-71	15	90	punkt osadniczy	epoka brązu - wczesna epoka żelaza	
86	Świerchowa	111-71	16	91	śląd osadnictwa	epoka brązu - wczesna epoka żelaza	
87	Świerchowa	111-71	17	92	śląd osadnictwa	epoka brązu - wczesna epoka żelaza	
88	Świerchowa	111-71	18	93	śląd osadnictwa	neolit - wczesna epoka brązu	
89	Świerchowa	111-71	19	94	śląd osadnictwa	epoka brązu - wczesna epoka żelaza	
90	Świerchowa	111-71	20	95	śląd osadnictwa	epoka brązu - wczesna epoka żelaza	
91	Świerchowa	111-71	21	96	punkt osadniczy punkt osadniczy	epoka brązu - wczesna epoka żelaza późny okres rzymski	
92	Świerchowa	111-71	22	97	punkt osadniczy	późny okres rzymski	
93	Świerchowa	111-71	23	98	punkt osadniczy	okres prahistoryczny	
94	Świerchowa	111-71	24	99	śląd osadnictwa punkt osadniczy	okres prahistoryczny późny okres rzymski	
95	Świerchowa	111-71	25	100	punkt osadniczy	epoka brązu - wczesna epoka żelaza	
96	Załęże	111-71	1	40	osada punkt osadniczy	epoka brązu późny okres rzymski	
97	Załęże	111-71	2	41	śląd osadnictwa	k. ceramiki sznurowej	
98	Załęże	111-71	3	42	grodzisko?	wczesne średniowiecze?	
99	Załęże	111-71	4	43	punkt osadniczy	epoka brązu	
100	Załęże	111-71	5	44	punkt osadniczy	epoka brązu-wczesna epoka żelaza	
101	Załęże	111-71	6	45	punkt osadniczy	epoka brązu	
102	Załęże	111-71	7	46	śląd osadnictwa	neolit-wczesne epoka brązu	
103	Załęże	111-71	8	47	śląd osadnictwa	epoka brązu	

104	Załęże	111-71	9	48	osada osada	epoka brązu-wczesna epoka żelaza późny okres rzymski	
105	Załęże	111-71	10	49	śląd osadnictwa osada osada	neolit-wczesna epoka brązu epoka brązu- wczesna epoka żelaza późny okres rzymski	
106	Załęże	111-71	11	50	osada punkt osadniczy	epoka brązu wczesne średniowiecze?	
107	Załęże	111-71	12	51	punkt osadniczy	wczesne średniowiecze	
108	Załęże	111-71	13	52	osada osada	epoka brązu - wczesna epoka żelaza wczesne - późne średniowiecze	
109	Załęże	111-71	14	53	śląd osadnictwa osada	neolit - wczesna epoka brązu epoka brązu	
110	Załęże	111-71	15	54	punkt osadniczy	epoka brązu - wczesna epoka żelaza	
111	Załęże	111-71	16	55	śląd osadnictwa punkt osadniczy	neolit - wczesna epoka brązu późny okres rzymski	
112	Załęże	111-71	17	56	osada	epoka brązu - wczesna epoka żelaza	
113	Zawadka Osiecka	111-71	1	37	punkt osadniczy	epoka brązu- wczesne epoka żelaza	
114	Zawadka Osiecka	111-71	2	38	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit- wczesna epoka brązu epoka brązu- wczesna epoka żelaza	
115	Zawadka Osiecka	111-71	3	39	śląd osadnictwa	późny okres rzymski	

5.5 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Jednym z elementów dziedzictwa niematerialnego Gminy Osiek Jasielski jest jej herb. Główny motyw godła to drzewo z obciętymi konarami, to oryginalny i niespotykany motyw w polskiej heraldyce samorządowej, który wskazując na lokalację miasta na „surowym korzeniu”, wymagającą wycinki drzew prastarej puszczy karpackiej, był równocześnie jednoznacznym symbolem i odniesieniem do miasta Osiek. Oprócz symbolu drzewa z obciętymi konarami zawarte są symbole wartości i tradycji umieszczone obok pnia drzewa. Pierwszym jest monogram króla Kazimierza Wielkiego, znany z drzwi katedry wawelskiej, w postaci ukoronowanej gotyckiej litery „K”, który znajduje się po heraldycznej prawej stronie drzewa. Jest to bezpośrednie odniesienie do króla Kazimierza Wielkiego, fundatora miasta Osiek oraz jego parafii i najprawdopodobniej kościoła. Drugi symbol po drugiej lewej stronie drzewa to godło Szreniawa, pochodzące z herbu rodowego Stadnickich, którzy jako starostowie i dziedziczy dzierżawcy miejscowości na trwałe zapisałi się w jej dziejach.

Inne elementy dziedzictwa niematerialnego było malowanie, najczęściej wapnem, wzorów na ścianach domów i budynków gospodarczych w okresie Zielonych Świątek na terenie wsi Samokłęski.

Rozpowszechnianiem kultury na terenie gminy Osiek Jasielski zajmuje się:

Gminny Ośrodek Kultury (GOK) w Osieku Jasielskim. Podstawowym zadaniem GOK jest prowadzenie działalności kulturalnej. Najważniejszym celem jest edukacja kulturalna, gromadzenie, dokumentowanie, tworzenie, ochrona i udostępnianie dóbr kultury, tworzenie warunków dla rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego, folkloru oraz rękodzieła i sztuki ludowej. Jest organizatorem imprez kulturalnych. Organizuje sekcje, zespoły, kółka zainteresowań oraz inne formy działalności kulturalnej. Ścisłe współpracuje z ośrodkami kultury z terenu powiatu jak również całego województwa. Jest też on współorganizatorem imprez sportowych, rekreacyjnych i turystycznych.

Gminna Biblioteka Publiczna w Osieku Jasielskim z filią w Samokłęskach. Bardzo ważnym miejscem życia kulturalnego jest Gminna Biblioteka Publiczna. Tworzy ona jedyną powszechnie dostępną sieć placówek bibliotecznych w gminie. Biblioteka została założona w 1949 r.

Izba Pamięci Regionalnej w Osieku Jasielskim. Znajduje się w budynku "starej kuźni" odrestaurowanej (ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2007 – 2013 oraz budżetu Państwa.). Celem powstania obiektu jest promocja lokalnej kultury i ochrona dziedzictwa kulturowego, lokalnego rzemiosła, kuchni regionalnej oraz dawnych zawodów.

Punkt Informacji Turystycznej w Osieku Jasielskim. Powstał przy Gminnym Ośrodku Kultury w Osieku Jasielskim i mieści się w budynku "starej remizy" Ochotniczej Straży Pożarnej. Funkcjonuje od 1 stycznia 2014 roku. Obiekt odrestaurowany został w ramach projektu "Turystyka i kultura czynnikami rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Osiek Jasielski". Punkt Informacji Turystycznej ma na celu promocję walorów turystycznych, przyrodniczych, krajobrazowych i kulturalnych gminy. W punkcie można otrzymać materiały informacyjne na temat atrakcji turystycznych gminy, bazy noclegowej i gastronomicznej.

Najważniejsze imprezy kulturalne i turystyczne organizowane w gminie to:

- ✓ „Dni Osieka Jasielskiego”;
- ✓ „Niedziela w Osieku”- festyn parafialny;
- ✓ „Święto Chleba w Gminie Osiek Jasielski”;
- ✓ pikniki kulturalne organizowane na terenie poszczególnych miejscowości.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania gminy Osiek jasielski w zakresie ochrony zabytków.

Mocne strony:

- położenie w pobliżu miasta powiatowego;
- cenne zabytki architektury, m.in.: kościół pw. Przemienienia Pańskiego w Osieku Jasielskim z 1419 r., kościół pw. Św. Jana Chrzciciela w Załężu z 1760 r., drewniana cerkiew grekokatolicka pw. Św. Michała Archaniola z k. XVIII w. w miejscowości Pielgrzymka, piwnice kazimierzowskiego zameczku w Osieku Jasielskim;
- licznie występujące zabytkowe kapliczki;
- gmina posiada duże atrakcje turystyczne (położona na terenie Beskidu Niskiego) oraz tereny krajobrazowe i bogate środowisko przyrodnicze;
- południowa części gminy objęta jest systemem obszarów chronionych, do którego należą:
 - ✓ Magurski Park Narodowy wraz z otuliną;
 - ✓ Obszar chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego;
 - ✓ Obszar NATURA 2000 Ostoja Magurska i obszar NATURA 2000 Specjalnej Ochrony Ptaków;
- czyste środowisko naturalne;
- dobre warunki do uprawiania turystyki pieszej, kolarstwa górskiego, sportów zimowych.
- liczne szlaki turystyczne piesze i rowerowe, m.in.:
 - ✓ szlak (żółty) Mrukowa - Kotań - Krempna. W Mrukowej szlak przebiega w sąsiedztwie stacji drogi krzyżowej oraz kaplicy leśnej z kamienia ciosowego wybudowanej w 1906 r.;
 - ✓ szlak (zielony) zaczyna się w Nowym Żmigrodzie i biegnie do Mrukowej i Fólusza - umożliwia podziwianie rozległej panoramy Magury Wątkowskiej i otoczenia doliny Wisłoki;
 - ✓ liczne szlaki piesze, które koncentrują się na terenie Magurskiego Parku Narodowego oraz jego otuliny, z Głównym Szlakiem Beskidzkim Ustroń (czerwony);
 - ✓ Szlak Architektury Drewnianej biegnący przez Świerchową, Osiek Jasielski, Załęże, Samokłęski i Pielgrzymkę;
- położenie gminy na pograniczu polsko – słowackim i w pobliżu Ukrainy.
- sąsiedztwo miasta Jasła.
- odbywające się imprezy cykliczne, m.in.:
 - ✓ „Dni Osieka Jasielskiego”;
 - ✓ „Niedziela w Osieku”- festyn parafialny;
 - ✓ „Święto Chleba w Gminie Osiek Jasielski”;
 - ✓ pikniki kulturalne organizowane na terenie poszczególnych miejscowości.

Słabe strony:

- niedostateczna promocja zabytków i ich roli w życiu gospodarczym, kulturalnym itp.;
- niski poziom promocji i reklamy regionu;
- niewystarczający stan środków finansowych na ochronę zabytków;
- mały zakres świadczenia usług agroturystycznych;
- brak bazy turystycznej.

Szanse:

- unikatowe walory dziedzictwa kulturowego, które w połączeniu z dużymi walorami przyrodniczo-krajobrazowymi mogą stanowić znaczący czynnik rozwoju turystyki;

- wykorzystanie potencjału turystycznego regionu;
- rozbudowa istniejącego systemu tras i ścieżek turystycznych, zarówno pieszych i rowerowych;
- możliwość korzystania z zewnętrznych środków finansowych na rzecz projektów rozwojowych Gminy, ze szczególnym uwzględnieniem funduszy Unii Europejskiej;
- organizowanie krajowych i międzynarodowych wydarzeń kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych;
- aktywność lokalnych społeczności, mająca na celu kultywowanie dawnych tradycji;
- dobra oferta edukacyjna i kulturalna.

Zagrożenia:

- degradacja zabytków;
- wypieranie tradycyjnego, drewnianego budownictwa ludowego przez zabudowę współczesną;
- brak specjalistycznych opracowań mających na celu ochronę krajobrazu kulturowego przed degradacją;
- brak bazy turystycznej, skutkującej krótkotrwałym pobytem na terenie gminy i odpływem turystów do ośrodków z lepszą ofertą;
- rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych;
- wysokie koszty zachowania odrestaurowanych zabytków, konieczność poniesienia dużych nakładów na rewitalizację obiektów zabytkowych;
- niedostatek środków publicznych na rewitalizację.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego gminy, zostały opracowane priorytety. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Wójt zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji *Gminnego Programu* i przedstawiania ich Radzie Gminy. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji *Programu*, uwzględniające wykonanie zadań, które zostały przyjęte do wypełnienia w czteroletnim okresie obowiązywania *Gminnego Programu* oraz efektywność wcielenia ich w życie.

PRIORYTET I

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy

- Wszelkie działania prowadzone w obrębie obiektów zabytkowych oraz w ich otoczeniu (w granicach wyznaczonych w decyzjach o wpisie do rejestru zabytków) powinny być uzgodnione z Wojewódzkich Konserwatorem Zabytków.
- Sporządzenie studium wartości kulturowych, dokumentu całościowo obejmującego zagadnienia związane z zabytkami. W opracowaniu takim znaleźć można, obok historii obiektów zabytkowych, ustalenia związane z ich ochroną, potrzebami konserwatorskimi dopasowane indywidualnie dla danego obiektu. Dokumentacja ta posiada duże znaczenie w kontekście opracowywania dokumentów planistycznych (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, decyzje o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego) znacznie ułatwiając poprawne kreowanie polityki gminy w odniesieniu do obiektów zabytkowych.
- Uzupełnienie oraz aktualizacja *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Osiek Jasielski*. W Studium pominięty jest temat dziedzictwa kulturowego gminy, nie zawarto w nim również stref ochrony konserwatorskiej. Należy umieścić w nim pełny wykaz zabytków figurujący w ewidencji zabytków, tj. zabytki nieruchome i stanowiska archeologiczne.
- Kreowanie poprawnej polityki przestrzennej w odniesieniu do obiektów zabytkowych i krajobrazu kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego. W przypadku tworzenia nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ochrona zabytków nieruchomych powinna być wyznaczana w zależności od wartości danego obiektu:
 - ✓ zabytki wpisane do rejestru zabytków należy obejmować ochroną kilku elementową. Ścisła ochrona konserwatorska winna obejmować obiekt i obszar wpisany do rejestru zabytków - działania w jej obrębie powinny zostać uzależnione od decyzji WKZ. Wokół takiej strefy wskazane jest wyznaczenie obszaru, otuliny, mającego na celu ochronę otoczenia obiektu zabytkowego, w granicach opierających się na naturalnym ukształtowaniu terenu, bądź jego aktualnym zagospodarowaniu. W strefie tej powinny zostać wyznaczone rygory dotyczące inwestycji, określające dopuszczalne zagospodarowanie terenu i parametry nowej zabudowy, a także dopuszczalne przekształcenia istniejącej, mającej na celu przeciwdziałanie degradacji otoczenia obiektów zabytkowych i zachowanie ich ekspozycji.
 - ✓ na obszarach o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi proponuje się wyznaczanie szerszych stref ochrony krajobrazu kulturowego (zespół małomiasteczkowy w Osieku Jasielskim), jednakże ich wyznaczenie powinno się opierać o specjalistyczne opracowania, np. studium wartości kulturowych.
 - ✓ obiekty znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy objąć ochroną punktową. Zabytki z GEZ należy chronić in situ, dotyczy to zwłaszcza kapliczek (ich przemieszczenia możliwe są jedynie tylko w ciągu ulic i w obrębie działki, jeżeli zaistnieje uzasadnione niebezpieczeństwo, np. związane z przebudową drogi, istotne jest również zachowanie w procesie konserwacji bryły i materiału, z jakiego powstał dany obiekt),
 - ✓ w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego powinna być zawarta ochrona ogólnego krajobrazu gminy charakteryzująca się utrzymaniem kompozycyjnej spójności wsi, utrwalaniem historycznych układów zabudowy, poprzez kontynuowanie tradycyjnie ukształtowanych lokalizacji i kompozycji budynków oraz wykorzystywanych form architektonicznych zmierzających do harmonizowania krajobrazu. Odnośnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego wydawanych przez Urząd Gminy dla terenów, na których znajdują się obiekty zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, każdorazowo należy je uzgadniać z urzędem konserwatorskim, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną.
 - ✓ miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego przygotowywane dla farm wiatrakowych powinny uwzględniać ochronę stanowisk archeologicznych, jako większych zwartych kompleksów osadniczych.

- ✓ stanowiska archeologiczne winny być dokładnie oznaczone na załącznikach graficznych do planu, natomiast w jego tekście powinny znaleźć się zapisy ustanawiające ochronę konserwatorską i nakazujące uzgadnianie zamierzeń inwestycyjnych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Odnośnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego, wydawanych przez Urząd Gminy, dla terenów na których zlokalizowano stanowiska archeologiczne (rozpoznanie powinno się opierać na gminnej ewidencji zabytków), każdorazowo należy je uzgadniać z urzędem konserwatorskim, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną,
- Prowadzenie monitoringu dotyczącego stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków oraz prowadzenie aktualizacji zasobów zabytkowych (zbiór GEZ nigdy nie jest ostatecznie zamknięty).
- Utrzymanie w dobrym stanie zabytków stanowiących własność gminy wpisanych do rejestru zabytków i ewidencji zabytków:
 - ✓ rozpoznanie najpilniejszych potrzeb konserwatorskich danego obiektu, a także aktualna wiedza na temat stanu ich zachowania;
 - ✓ zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury (Samorząd jest zobowiązany do dbania o zabytki, jak również nadzorowania i eliminowania prac prowadzonych przez inne podmioty, które szkodziłyby substancji zabytkowej);
 - ✓ bieżące prace konserwatorskie przy zabytkowych drewnianych kościołach położonych na terenie gminy (dawny kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego w Osieku Jasielskim, cerkiew prawosławna pw. Michała Archanioła w Pielgrzymce, dawny kościół parafialny pw. Jana Chrzciciela w Załężu);
 - ✓ kontynuacja remontu kaplicy grobowej Glewskich na cmentarzu rzym.-kat. w Załężu;
 - ✓ bieżące prace porządkowe na terenie cmentarzy położonych na terenie gminy, również tych nieużytkowanych (cmentarz grekokatolicki oraz cmentarz choleryczny we wsi Pielgrzymka) oraz ochrona ich pierwotnego układu i zabezpieczenie przed zniszczeniem najbardziej zdegradowanych nagrobków;
 - ✓ bieżące prace remontowe przy kapliczkach z terenu gminy (uzgadnianie wszelkich działań przy kapliczkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków);
 - ✓ współfinansowanie prac konserwatorskich przy zabytkach nieruchomości i ruchomych.
- Wspieranie zamierzeń dążących do wykonania ponownych weryfikacyjnych archeologicznych badań powierzchniowych obejmujących obszar gminy oraz realizacji ratowniczych badań wykopaliskowych w obrębie stanowisk archeologicznych szczególnie narażonych na zniszczenie.
- Wspieranie działań właścicieli zabytków zmierzające do pozyskania środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych przy obiektach zabytkowych.
 - ✓ mieszczące na stronie internetowej gminy aktualnych informacji związanych z możliwością pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (m.in. z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Marszałka Województwa Podkarpackiego, Funduszu Kościelnego, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) na zabezpieczenie i remont tych obiektów.
- Dbanie o ład przestrzenny wsi i przeciwdziałanie rozproszaniu osadnictwa, w tym zachowanie relacji przestrzennych pomiędzy zabytkowymi zespołami; wypełnianie zabudową wolnych działek zgodnie z historyczną kompozycją otaczającego obszaru oraz gabarytami i formą znajdujących się na nim obiektów.
- Zachęcanie do zakładania i wspieranie gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach, oferujących wypoczynek i rozrywkę w oparciu o lokalne tradycje,

PRIORYTET II
Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego

- Wspieranie działań zmierzających do lepszego rozpoznania zasobu dziedzictwa kulturowego na terenie podległym samorządowi, a także jego właściwe udokumentowanie i popularyzowanie.
- Opracowanie informatora o zabytkach i obiektach posiadających wartość historyczną.
- Wytyczenie i opracowanie nowych, tematycznych szlaków turystycznych, promujących historię i bogactwo kulturowe gminy, np.: szlak kapliczek, figur i krzyży przydrożnych oraz przydomowych z terenu gminy.
- Ulepszenie istniejących już szlaków turystycznych polegające na stworzeniu ujednoliconego systemu tablic informacyjnych dotyczących historii obiektów zabytkowych położonych na trasie szlaków oraz informacji na temat wartościowych obiektów zabytkowych mieszczących się w okolicy.
- Organizowanie i dalsze dofinansowanie lokalnych inicjatyw związanych z propagowaniem tradycji, tożsamości, historii (współpraca ze stowarzyszeniami, szkołami, osobami fizycznymi) – jarmarki, spotkania, konkursy, wystawy.
- Opracowanie a także wspieranie publikacji (broшуra, folder, przewodnik) obejmujących zagadnienia związane z historią miejscowości, zabytkami oraz z zasadami ochrony dóbr kultury.
- Uczestnictwo Urzędu Gminy w organizowanych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa Europejskich Dniach Dziedzictwa – największego w Europie wydarzenia promującego dziedzictwo kulturowe.
- Udostępnienie wykazu gminnej ewidencji zabytków oraz gminnego programu opieki nad zabytkami na stronie internetowej gminy, wraz z informacją, jakie ma to znaczenie dla właścicieli owych obiektów i zespołów, do czego są zobowiązani, na co powinni zwracać uwagę.
- Publikacja artykułów o tematyce historii regionu na internetowej stronie gminy po uprzednim uzyskaniu zgody od autorów.
- Wygenerowanie mapy z zabytkami (na podstawie GEZ) oraz z elementami dziedzictwa do celów edukacyjnych i promocyjnych.
- Wspieranie i współpraca ze stowarzyszeniami lokalnymi (np. koła gospodyń wiejskich), mającymi na celu zachowanie tradycji i kultury regionu.
- Współpraca ze szkołami na terenie gminy, zmierzającej do upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu wśród dzieci i młodzieży.
- Organizowanie szkoleń dla pracowników gminy odpowiadających za opiekę i ochronę dziedzictwa kulturowego.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację *Programu* jest Wójt Gminy Osiek Jasielski. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Gminy, np. dotyczących zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, tworzenia parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach;
- instrumenty finansowe – dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich (z uwagi na trwającą perspektywę finansowania na lata 2014-2020 konieczne jest bieżące śledzenie możliwości pozyskiwania środków na zachowanie dziedzictwa kulturowego);
- instrumenty kontrolne – aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania. Podmiotem koordynującym powyższe działania powinien być powołany przez wójta zespół ds. monitoringu realizacji *Programu*, utworzony przy Urzędzie Gminy w Osieku Jasielskim, w skład którego wchodziłyby również osoby z instytucji zewnętrznych;
- instrumenty koordynacji – realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- instrumenty społeczne – działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków (powoływanie nowych).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy (Miasta). Wskazane jest aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie

powinno określać poziom realizacji Gminnego Programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym np. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo - konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.,
- elementy dziedzictwa kulturowego wprowadzone do edukacji szkolnej oraz przedszkolnej,
- elementy dziedzictwa kulturowego w pracach bibliotek oraz gminnych jednostek kultury.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

- Z budżetu gminy Osiek Jasielski i finansowanie dotyczy obiektów będących własnością gminy lub pozostających w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, a także obiektów nie będących własnością gminy. Zasady udzielania dotacji powinny zostać zawarte w prawie lokalnym.
- Z budżetu Marszałka Województwa Podkarpackiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (<http://www.kultura.wrotapodkarpackie.pl/index.php/zabytki/dotacje>).
- Z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (<http://wuozprzemysl.pl/>).
- Z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy (<http://mkidn.gov.pl/>).
- Z dotacji unijnych (<http://www.fundusze.podkarpackie.pl/>) w ramach:
 - ✓ Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego;
 - ✓ Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko;
 - ✓ Norweskiego Mechanizmu Finansowania.
- Z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (<https://beneficjent.wfosigw.rzeszow.pl/>), środki finansowe mogą być przyznane na przedsięwzięcia związane z utrzymaniem i zachowaniem parków objętych ochroną na podstawie przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Osiek Jasielski;

2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gmin Osiek Jasielski.

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobyków.

Zestawienie wydatków, które gmina poniosła na ochronę zabytków w latach 2014 – 2018

2014 rok

- cerkiew Pielgrzymka - 4 000 zł
- kościół Osiek Jasielski - 10 000 zł
- kościół Załęże - 10 000 zł

2015 rok

- cerkiew Pielgrzymka - 4 000 zł
- kościół Osiek Jasielski - 8 000 zł
- kościół Załęże - 8 000 zł

2016 rok

- cerkiew Pielgrzymka - 5 000 zł
- kościół Osiek Jasielski - 5 000 zł
- kościół Załęże - 5 000 zł

2017 rok

- cerkiew Pielgrzymka - 5 000 zł
- kościół Załęże - 10 000 zł

2018 rok

- kościół Osiek Jasielski - 10 000 zł

2019 rok

- cerkiew Pielgrzymka - gmina planuje przekazać - 5 000 zł
- kościół Załęże - gmina planuje przekazać - 10 000 zł

Materiały wykorzystane w tekście:

- 1) Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2019 poz. 730).
- 2) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 2009 r. nr 114 poz. 946).
- 3) Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j., Dz. U. 2018 poz. 574, ze zm.).
- 4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j., Dz. U. 2019 poz. 60 ze zm.).
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t. j., Dz. U. 2019, poz. 51 ze zm.).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. 2019 poz. 42 ze zm.).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j., Dz. U. 2018 r. poz. 1614 ze zm.).
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j., Dz. U. 2019 poz. 270 ze zm.).
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j., Dz. U. 2019 poz. 115 ze zm.).
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. 2019 poz. 668).
- 11) Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j., Dz. U. 2019 poz. 917).
- 12) Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j., Dz. U. 2019 poz. 553 ze zm.).
- 13) Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (t. j. Dz. U. 2018, poz. 1330 ze zm.).
- 14) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t. j. Dz. U. 2011 nr 113, poz. 661).
- 15) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t. j., Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
- 16) Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Osiek Jasielski.
- 17) Program Opieki nad Zabytkami Województwa Podkarpackiego na lata 2018-2021, Strategia Rozwoju powiatu Jasielskiego na lata 2016-2020.
- 18) Materiały udostępnione w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemyślu, Delegatura w Krośnie: karty ewidencyjne architektury i budownictwa, karty ewidencyjne zabytków ruchomych, karty ewidencyjne cmentarzy, karty ewidencyjne stanowisk archeologicznych.
- 19) Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Osieku Jasielskim.
- 20) S. Kłós, Krajobraz nieistniejących wsi. Roztocze, Pogórze Przemyskie, Bieszczady, Beskid Niski, Rzeszów 2010.
- 21) J. Marszałek, Katalog grodzisk i zamczysk w Karpatach, Warszawa 1993, s. 170.
- 22) A. Żaki, Mrukowa i Żmigród Stary [w:] Acta Archeologica Carpathica, tom V, Kraków 1963, s. 77-81.
- 23) F. Kotula, Po rzeszowskim pogórzcu błędząc, Kraków 1974.
- 24) www.nid.pl.
- 25) www.zabytek.pl.